

Kära läsare!

Den tyske liberalteologen och bibelkritikern Rudolf Bultmann (1884-1976) är känd för att ha sagt att det är "...omöjligt att använda elektriskt ljus, trådlös radio och den moderna medicinen med de kirurgiska upptäckterna och samtidigt tro på Nya Testamentets värld av demoner och andar." Bultmann drog denna slutsats för att han antog att det finns en absolut motsättning mellan tro och vetenskap. Vetenskapen hade, enligt Bultmann, "bevisat" att tro på övernaturliga förklaringar till skeenden i världen och historien är blott tomma påståenden. Talet om "andar och demoner" och andra vidskepligheter är hos Bultmann jämställt med tron på Guds existens - att han agerat i världen och uppväckt Jesus från de döda. Allt sådant, som är själva kärnan i den kristna tron (1 Kor 15), avvisade han som "myter". Men Bultmann ville inte ge upp kristen tro som idé. Därför omdefinierade han hela kärnan i budskapet. För att komma åt "kärnan" i evangelierna började Bultmann "avmytologisera" berättelserna om Jesus - det som fanns kvar var inte längre en historisk verklighet. Istället blev tron ett uttryck för den subjektiva erfarenheten av att vara människa. Efter avmytologiseringen var det endast till denna upplevelse som evangelierna talade.

Det som är intressant i Bultmanns omdefinition av tron var hans övertygelse att framväxten av de moderna vetenskaperna inte gick att harmoniera med klassiskt kristen tro. Bultmann uttrycker därmed den syn på tro och vetenskap som har varit förhärskande i det efterkristna väst - att det råder en absolut motsättning mellan dem, eller kanske bättre uttryckt, tron i den historiska meningen är utdaterad.

Intressant i sammanhanget är att andra som inte hade något intresse i att rädda vad som räddas kunde av den kristna tron drog en annan slutsats från detta mot-

Theofilos

Utgivare:

Theofilos, Mediehøgskolen Gimlekollen,
Servisboks 410, 4604 Kristiansand, Norge

Adress:

Sverige: Theofilos, CredoAkademin, Rehnsgatan 20,
113 57 Stockholm
Norge: Theofilos, Damaris Norge, Mediehøgskolen
Gimlekollen, Postboks 410 Lundsiden,
4604 Kristiansand, Norge

www.theofilos.nu

Redaktion: red@theofilos.nu

Prenumeration: post@theofilos.nu

Ansvarig utgivare:

Stefan Gustavsson

Huvudredaktör:

Lars Dahle

Redaktion:

Stefan Lindholm, Eivind Algrøy och
Margunn Serigstad Dahle

Utgivning:

Tidskriften utkommer med 4 nr per år.
Nästa nr kommer ut i december 2010

Prenumeration per år:

Sverige: (svenska kr)
295 kr, Student 195 kr, stödprenumeration 500 kr
Norge (norska kr):
295 kr, Student 195 kr, stödprenumeration 500 kr
Övriga Europa 325 svenska kr
Sverige: betala till plusgiro 154 79 93-4
Norge: Kunden faktureras
Ange alltid namn, adress och ev. epostadress!

Produktion:

Textorama, Box 427, 573 25 Tranås, Sverige

satsförhållande. De menade att den enda ärliga slutsatsen, i ljuset av vetenskapens framsteg, var att förpassa kristen tro, en gång för alla, till "historiens skräphög".

För att lägga sten på börden: många moderna (och postmoderna) kristna har okritiskt köpt denna bild av förhållandet mellan tro och vetenskap. De har med en motivering inte helt olika Bultmanns sökt att bevara tron (den subjektiva upplevelsen av Gud) i en form som är oåtkomlig för vetenskapen. Konsekvensen blir att många kristna anser att vetenskapen är ett hot mot deras tro och därför bör bekämpas.

Delar av media och kulturetablissemangen är ofta bakom denna vetenskapsfundamentalism eller "scientism" som förordas av sådana välkända namn som Richard Dawkins och Christopher Hitchens. De ges mycket utrymme och imponerar på många med sina påstått vetenskapligt grundade argument. Deras ton är ofta raljant, för att inte säga militant, mot alla former av religiös tro. Detta får till följd att det redan infekterade motsatsförhållande som gjort sitt intrång i många människors medvetande, späds på ytterligare. Många kristna apologeter har svarat i debatter och böcker och på internet på den s.k. nya ateismen. Det finns därför inte ett underskott av apologetik i dagsläget även om det finns mer att göra.

Ibland kan man dock i strömmen av argument och motargument drabbas av en apologetisk panik när hoten mot tron är nära på. Kanske bör vi stanna en stund och se på vem som verkligen har kontrollen – vi eller Gud? Kanske, utan att för en sekund underskatta nyateismens kulturella inflytande, bör vi också lära oss av den amerikanske teologen Bentley Hart. Han sade nyligen apropå den nya ateismen att den endast är:

...en övergående nyck och inte den kulturella vattendelare som dess leverantörer föreställer sig att [den] är utan endast en av de tillfälliga och oförklarliga marknadstrender som oundvikligt går samma öde till mötes som Pet Rocks [en kommersiell produkt i Amerikas 70-tal], disco, såpor på bästa sändningstid och Broarna över Madison Country.¹

Hart har säkert en poäng – gör inte en höna av en fjäder! Men samtidigt har den kristna kyrkan ett svar att ge. För även om nyateismen ur ett längre perspektiv är en övergående trend så går den inte mirakulöst bara bort utan att Gud kallar människor att tänka och svara med integritet. Även trender är inflytelserika, kanske mer inflytelserika än genomtänkta argument och politiska program. Därför återstår fortfarande en kamp i vår tid utkämpa, en kamp om idéernas inflytande över en redan gudsfrånvänd kultur. Ytterst sett handlar det inte om att försvara en uppsättning favoritidéer utan det handlar om en kamp om verkligheten – det sätt på vilket idéerna påverkar vårt liv. Det är en kamp i spänningsfältet mellan Guds anspråk på verkligheten och vårt ansvar att leva i den.

Hur svarar vi då på frågan om det påstådda motsatsförhållandet mellan tro och vetenskap utan att bli vetenskapsmotståndare? Visst är det sant att vetenskapen

1. Se hela hans artikel i tidskriften First Things: <http://www.firstthings.com/article/2010/04/believe-it-or-not>.

under det senaste århundradet har gjort enorma landvinningar, utforskat och uppfunnit saker som tidigare generationer inte trodde var möjligt. Visst är det sant att i en modern värld – där många har förmånen och ansvaret att leva av dess frukter i Skandinavien – ter sig behovet av Gud mindre då människan på så kort tid har kunnat ordna sin tillvaro så bekvämt för sig. Vetenskapen ger oss en allmän illusion av att vi är universums härskare. Samtidigt ger den oss vetskapen om vår litenhet och begränsade kunskap i förhållande till det närmast omätliga variationsrika universum vi lever i. Oavsett vad ens känsla är inför vetenskapens framsteg kvarstår en allmän trend: tron på en personlig och verksam Skapar-Gud och hans agerande i historien som Bibeln talar om ter sig allt mindre rimlig och intellektuellt attraktiv för allt fler människor som lever i eller är influerade av den västerländska kultursfären.

I nästa nummer kommer vi att behandla sekulariseringen, d.v.s. de sociala och kulturella processer som gör den kristna tron till ett mindre attraktivt och plausibelt alternativ på världsbildernas torg. I detta nummer behandlar vi en av de mekanismer som har bidragit till sekulariseringsprocessen. Artiklarna vill försöka visa på problemen som följer av att okritiskt anta ett motsatsförhållande mellan tro och vetenskap samt att visa att det snarare råder harmoni mellan tro och vetenskap.

Först ut är en filosofiskt orienterad artikel av Peter S. Williams, högskolelektor på Gimlekollens mediahögskola i Norge. Han argumenterar emot påståendet att kristen tro är ovetenskaplig eller antivetenskaplig för att den skulle bryta någon av de vetenskapliga eller filosofiska ideal (tekniskt uttryckt 'epistemiska dygder') som vetenskapen arbetar med. Istället för att vara mot vetenskapen argumenterar Williams för att kristen tro ytterst sett stämmer överens med och t.o.m. stödjer vetenskapen.

Andra artikeln av Per Landgren, idéhistoriker, tar upp motsättningsförhållandet genom att noggrant skärskåda myten om att det råder en "konflikt" mellan tro och vetenskap. Detta gör han främst utifrån två inflytelserika tänkare från slutet av 1800-talet, John William Draper och Andrew Dickson White. Han gör också upp med några av konfliktmyterna kring Darwin.

Vi är glada för ytterligare en god artikel av Björn-Are Davidsen om begreppet 'scientism'. Artikeln tar upp den övertro som västerlandet har haft på vetenskapen (därav scient-ism). Han orienterar oss i ett antal olika inriktningar av denna vetenskapstro och visar hur den snarare underminerar vetenskapligt tänkande. Ytterst sett är den dåligt underbyggd filosofiskt och okunnig om vad tro på Gud egentligen innebär.

Till sist har vi Per Ewerts recension av John Lennox bok, *Guds dödgrävare*, samt några reflektioner från deras möte på Apologias konferens med temat tro och vetenskap.

Stefan Lindholm

Redaktör och arbetare på L'Abri, England
stefan.labri@googlemail.com

Er det kristne livssyn uvitenskapelig?

Ved å analysere beskyldningen om at kristendommen er *uvitenskapelig* som en påstand om at den er *antivitenskapelig* fordi den bryter med en eller flere epistemiske dyder, presenterer denne artikkelen en apologetisk strategi for å svare på ulike varianter av påstanden "Kristendommen er uvitenskapelig". Artikkelen hevder videre at kristendommen både går overens med, og støtter det vitenskapelige prosjekt.

Nyateisten Sam Harris antyder at den kristne genetikerer Francis Collins er *uvitenskapelig*.

James Watson, som både var med på å oppdage DNA-ets struktur, er Nobel-prisvinner og den første lederen av "the Human Genome Project", antydte i et intervju nylig at mennesker med afrikansk avstamning ser ut til å være mindre intelligente enn hvite europeere. De få setningene, som ble uttalt i et øyeblikks utenksomhet, resulterte i akademisk utestengelse... Watsons meninger om rasespørsmål er foruroligende, men hans underliggende poeng var ikke prinsipielt uvitenskapelige... Det er i det minste en *mulig* vitenskapelig basis for hans syn. Selv om Watsons uttalelser er frastøtende, kan en ikke si at hans synspunkt er fullstendig irrasjonelle eller at han ved bare å ytre dem har avskåret seg fra det vitenskapelige livssyn og erklært seg immun for dets videre oppdagelser. Det må imidlertid sies å være tilfelle for Watsons etterfølger i the Human Genome Project, Dr. Francis Collins.¹

Hvordan kan en forstå og svare på beskyldningen om at kristendommen er uvitenskapelig?

Å definere "vitenskap"

Begrepet "vitenskap" (science) kommer fra det latinske ordet *scientia* som betyr "kunnskap". Dette er et vidt begrep, og selve ordet sier oss derfor ikke mye om hvordan innholdet skal defineres. Filosofer som Steven B. Cowan og James S. Spiegel viser at: "Å definere *vitenskap* er problematisk, for å si det mildt..."² Bruce L. Gordon skriver at "Det

1. Sam Harris, www.project-reason.org/archive/item/the_strange_case_of_francis_collins2/

2. Steven B. Cowan & James S. Spiegel, *The Love of Wisdom: A Christian Introduction to Philosophy* (B&H Academic, 2009), s. 104.

eksisterer ingen enighet blant vitenskapsfilosofer når det gjelder hva som gjør en forklaring vitenskaplig, eller hvilke kriterier en teori må fylle for å være virkelig vitenskaplig. Til tross for talløse forsøk har ingen maktet å vise til kriterier som en gang for alle skiller ekte vitenskap fra det uvitenskaplige eller falsk vitenskap." Dette gjør "filosofer mye mindre optimistiske enn de var for bare få tiår siden, når det gjelder utsiktene for å finne slike kriterier."³ Samir Okasha sier at:

"Vitenskap er et vidt begrep som rommer en rekke ulike disipliner og teorier. Disse deler muligens noen nødvendige egenskaper som kan definere hva vitenskap er, men det kan også hende at dette ikke er tilfelle... Wittgenstein argumenterte for at det ikke finnes bestemte egenskaper som forklarer hva det vil si å være "en (fotball-)kamp". I stedet finnes det en løs samling av egenskaper som forbindes med en kamp, og de fleste sportsgrener innehar de fleste av disse egenskapene. Men en hver kamp kan mangle hvilken som helst av disse egenskapene, og likevel være en kamp. Det samme kan være tilfellet med vitenskap."⁴

Spørsmålet "Er x vitenskap?" kan være som å stille spørsmålet om en haug med sand er en sanddyne. Vi kan ikke si nøyaktig hvor mange sandkorn som skal til for at det blir en sanddyne, men vi kan likevel skille mellom et sandkorn og en sanddyne. Som J.P. Moreland sier: "Det er mulig å gjenkjenne tydelige eksempler på vitenskap uten å ha en definisjon... og klare tilfeller av ikke-vitenskap... Men disse to representerer hver sin side av et område med uklare grenser og mange gråsoner."⁵ Jeg vil derfor her foreslå at "vitenskap" defineres som:

- Disiplin av "første orden"⁶ som benytter systematiske undersøkelser av den fysiske verden, med det mål å vite (forstå, forklare og/eller forutse) så mye vi kan om den fysiske virkelighet.

Hva enn vi ellers kan si om vitenskap, så er den en disiplin av første orden, det vi si at den arbeider empirisk med vår fysiske virkelighet (å være en første-ordens disiplin er altså et nødvendig, men ikke tilstrekkelig kriterium for å være vitenskaplig). Spørsmål om vitenskapens vesen er *ikke* vitenskaplige spørsmål. Derfor kan ikke vitenskapen defi-

3. Thomas Dixon, *Science and Religion: A Very Short Introduction* (Oxford, 2008), s. 99.

4. Samir Okasha, *Philosophy of Science: A Very Short Introduction* (Oxford, 2002), ss. 16-17.

5. J.P. Moreland, *Christianity and the Nature of Science: A Philosophical Investigation* (Baker, 1989), s. 57.

6. En disiplin av første orden (first-order discipline) er den som arbeider direkte med empiriske data. En disiplin av andre orden tar opp spørsmål om vitenskap, og om det å være menneske osv. I Norge er det vanlig å dele inn i naturvitenskaper og humanvitenskaper.

“Det faktum at det er så vanskelig å finne de nødvendige og tilstrekkelige kriterier for å definere “vitenskap”, skaper åpenlyse vansker for beskyldningen om at kristendom er “antivitenskaplig”

neres som en forpliktelse til naturalisme og den kan heller ikke utelukke filosofisk kunnskap om ikke-fysiske realiteter. *Vitenskapsmenn* kan ha et naturalistisk livssyn, men *vitenskapen* har ikke det.

Faktisk er ikke vitenskap i stand til å gi oss alle svar, enten det gjelder på et epistemologisk eller et ontologisk⁷ plan. Vitenskapen omfatter ikke enhver vei til kunnskap om den virkelige verden, og den kan aldri gi oss svar på alt vi kan vite noe om. Å hevde noe annet er selvmotsigende. Utsagnet “Vitenskapen er i stand til å forklare alt” er ikke et vitenskapelig førstehåndsutsagn, men et filosofisk andrehåndsutsagn om vitenskap som samtidig benekter at det er mulig med andrehåndsutsagn om vitenskap!

Å definere “kristendom”

Kristendom er en åndelig retning, altså:

- En levemåte, eller en *måte å forholde seg til virkeligheten* – til oss selv, til hverandre, til verden rundt oss og (viktigst av alt) til en ytterligste virkelighet – *via livssyn / tro, holdninger og handlinger*.

Vi ser at Jesus tenkte på denne måten når han lærte at sann åndelighet er å ta imot Guds tilbud om tilgivelse og fellesskap i Kristus, og å elske Gud “av hele ditt hjerte (dine holdninger) og av hele din sjel (din tro) og av all din makt (dine handlinger)” og derfor “elske din neste som deg selv” (Markus 12,30-32, 5. Mosebok 6,5)

7. Epistemologi er læren om hva vi kan vite, ontologi er læren om hva som er. Her sies det at vitenskapen selv ikke kan gi oss svar på hva som er eller hva vi kan vite.

Jesu lære om Guds rikes åndelighet var å elske Gud (og derfor deg selv og din neste) med:

Når apostelen Peter forkynte evangeliet i Apostlenes gjerninger 2,37 ser vi publikum respondere på tre ulike måter:

Da de hørte dette (altså da de *trodde* påstandene om Jesus og hans oppstandelse), stakk det dem i hjertet (de gav en positiv respons), og de sa til Peter og de andre apostlene: «Hva skal vi gjøre, brødre?» (de handlet i respons til budskapet)

De samme tre kategoriene ligger til grunn for Peters formaning om at kristne alltid skal være klare til å gi (handling) et svar til enhver som ber dem om å gi (handling) grunner (tro) for det håp (holdning) de eide. Men de skulle gjøre det (handling) ydmykt og med gudsfrykt (holdning)...” (1. Peter 3,15)

Om å være uvitenskaplig og å være antivitenskaplig

For å svare på beskyldningen om at kristendom er “*uvitenskaplig*” må vi skille mellom at noe er *uvitenskaplig* og at noe er *antivitenskaplig*.

I en moderne forståelse av “*vitenskap*” kan “*uvitenskaplig*” simpelthen bety at en aktivitet ikke er en første-ordens disiplin (eller en naturvitenskap), altså at målet for aktiviteten er noe mer enn bare å vite så mye vi kan om den fysiske virkeligheten. I denne forstand er det klart at kristendom er “*uvitenskaplig*”. Da vil vi imidlertid raskt måtte innse at så mye annet som vi holder høyt vil havne i samme klasse. Filosofi, matematikk, kunst og å koke syltetøy blir da “*uvitenskaplig*”! Å si at kristendommen er uvitenskaplig blir dermed ikke en spesielt krenkende påstand. Vi må derfor anta at den som forsøker å avvise kristendommen ved å kalle den “*uvitenskaplig*” egentlig mener at noe ved kristendommen er *antivitenskaplig*. For å være antivitenskaplig må noe være i *aktiv opposisjon mot et eller flere grunnleggende sider ved vitenskap*.

Å være uenig i en vitenskaplig teori gjør en ikke antivitenskaplig. Teorier kan være vitenskaplige uten å være sanne, faktisk er forskere stadig vekk uenige med hverandres teorier. Et antivitenskaplig standpunkt *kan* få noen til å være uenig med en vitenskaplig teori. Men det at noen avviser en spesiell teori er ikke noe bevis på at de har inntatt et antivitenskaplig standpunkt! For at noen skal defineres som antivitenskaplig må denne innta et standpunkt (tro, holdning eller handling) som er i konflikt med noe som forener alle deltakere i det vitenskaplige prosjekt, til og med når de har vitenskaplige uenigheter.

Problemet med å avvise en vitenskaplig teori av antivitenskaplige grunner er ikke det at en avviser teorien (siden en kan gjøre det uten å være antivitenskaplig). Det er heller det faktum at en ved å gjøre det ser fullstendig bort fra rasjonalitet som en epistemisk dyd. Debatten rundt hvilke epistemiske dyder som er grunnleggende for vitenskapen er en øvelse innen filosofien, som altså er en andre-ordens disiplin. En kan altså ikke skille mellom en "vitenskaplig rasjonalitet" og en filosofisk rasjonalitet. Som Robert C. Koons bekrefter: "Det er ikke mulig å sette klare grenser mellom vitenskap og øvrig kunnskap."⁸ Til syvende og sist koker beskyldningen om "uvitenskaplighet" ned til beskyldningen om at kristendommen er irrasjonell (legg merke til hvordan Harris går fra å kalle Collins tro "i prinsippet uvitenskaplig" til å kalle den "fullstendig irrasjonell"). Beskyldningen om irrasjonalitet forutsetter at en ser bort fra eller fullstendig avviser en eller flere epistemiske dyder. Beskyldningen kommer gjerne når en avviser en vitenskaplig teori, mens det i virkeligheten er ens rasjonalitet som står på prøve.

De eneste valgmulighetene for å imøtegå en anklage om irrasjonalitet er disse:

- a) Vise at en ikke ser bort fra eller avviser den epistemiske dyd det gjelder.
- b) Vise at den aktuelle epistemiske dyden bør begrenses på en slik måte at du ved å opprettholde din posisjon likevel ikke kan sies å se bort fra den.
- c) Vise at den aktuelle epistemiske dyden bør avvises.

For eksempel kan en ateist anklage kristne for å være uvitenskaplige,

8. Robert C. Koons, 'Science and Belief in God: Concord not Conflict' in Paul Copan & Paul K. Moser (ed.'s), *The Rationality of Theism* (Routledge, 2003), s. 77.

*“Tanken om at mennesket er skapt
i Guds bilde... gir oss den klareste
rasjonelle bakgrunnen for den enorme
ressursbruken knyttet til vitenskap”*

fordi “teisme ser bort fra Occam’s razor, prinsippet som sier at vi alltid må velge den enkleste forklaringen”, som ateisten selvsagt mener er naturalisme. Enkelhet er en dyd, men denne begrenses likevel av den større dyden om at en forklaring skal være tilfredsstillende. For selv om naturalismen er et *enkelt* livssyn, kan teister med sin rasjonalitet i behold hevde at teisme er den enkleste *tilfredsstillende* forklaringen av tilværelsen ut fra en korrekt forståelse av Occam’s razor.

Det faktum at det er så vanskelig å finne de nødvendige og tilstrekkelige kriterier for å definere “vitenskap”, skaper åpenlyse vansker for beskyldningen om at kristendom er “antivitenskaplig”. Som Cowan og Spiegel har observert: “Å definere *vitenskap* er mildt sagt problematisk... En åpenbar lekse her er at det vil være naivt å snakke dogmatisk om vitenskapens natur, eller om dens overlegenhet overfor andre måter å søke kunnskap på.”⁹

Apologeter bør likevel ikke legge for mye vekt på dette dilemmaet, siden vi absolutt kan finne grunnleggende eksempler på hva det vil si å være “antivitenskaplig”. Å avsky vitenskap, forsøke å undertrykke den og å se bort fra gyldige epistemologiske dyder er alle sammen antiviten-skaplige posisjoner.

Å fordele bevisbyrden

Siden det å være *uvitenskaplig* ikke innebærer å være *antiviten-skaplig*, kan en godta at kristendommen har status som *uvitenskaplig*, men be kritikerne redegjøre for sin påstand om at kristendommen er *antiviten-skaplig*. Kritikeren må vise at den kristne nødvendigvis ser bort fra en reell epistemisk dyd *fordi* hun er kristen. Det er viktig å kreve at kritikere er nøyaktige her, fordi den generelle beskyldningen om at kristendom er “uviten-

9. Steven B. Cowan & James S. Spiegel, *The Love of Wisdom: A Christian Introduction to Philosophy* (B&H Academic, 2009), s. 104-105.

skaplig" fungerer som en kamuflasje for en mengde andre beskyldninger. Når en svarer på slike anklager bør særlig to spørsmål vurderes:

- 1) Krever det å være en kristen at jeg avviser denne angivelige grunnleggende epistemiske dyden (uavhengig av hva andre kristne individer og institusjoner faktisk tror, tenker og gjør)?

Og,

- 2) Tar beskyldningen utgangspunkt i en sann, korrekt formulert og riktig rangert epistemisk dyd som kan sies å være grunnleggende for det vitenskaplige prosjekt (og ikke bare i en uenighet om enkelte vitenskaplige teorier)?

Spørsmål 1 henspiller til valgmulighet a) som er gitt ovenfor, mens spørsmål 2 henspiller til valgmulighet b) og c). Det er altså kritikeren som må bære bevisbyrden når det gjelder å forsikre seg om at begge kriterier er tilfredsstillt hvis deres anklager skal tas på alvor.

At enkelte kristne avviser en eller flere vitenskaplige teorier er ikke en sann innvending mot kristendom, med mindre denne avvisningen etterfølges av en antivitenskaplig posisjon som en er nødt til å innta *fordi* en er kristen. At enkelte kristne inntar antivitenskaplige standpunkt rettferdiggjør ikke en avvisning av spørsmålet om det er mulig å være kristen uten å dele et slikt standpunkt. Hvis posisjon X er antivitenskaplig, men det å være kristen kan gå overens med å avvise posisjon X, har en kun et argument mot å være en kristen som aksepterer posisjon X, ikke et argument mot å være en kristen som sådan.

Disse to spørsmålene hjelper oss å svare på det problematiske som ligger kamuflert i utsagnet "kristendom er uvitenskaplig". For eksempel kan kritikeren anklage kristendommen for å ikke akseptere "et vitenskaplig livssyn", fordi den *avviser metafysisk naturalisme*. Til en slik påstand kan en svare at selv om kristen tro innebærer en avvisning av naturalismen, så er ikke en forpliktelse til naturalisme et grunnleggende element i vitenskapen. Påstanden kan avvises fordi den ikke tilfredsstiller kriterie 2.

Ellers vil mange beskyldte kristendom for å være antivitenskaplig fordi de mener at "tro" betyr å ha en "tro på noe som mangler støttende bevis, og til og med i lys av motstridende bevis."¹⁰ Til dette kan en peke

10. Victor J. Stenger, *The New Atheism* (Prometheus Books, 2009), s. 45.

på at når vitenskapen ikke kan godta "blind tro" i møte med (tilstrekkelige) motstridende bevis (kriterie 2 tilfredsstillende av denne påstanden), gjelder akkurat det samme for kristendommen. Kritikerer har misforstått betydningen av "tro" i en klassisk kristen tradisjon. Det finnes utvilsomt kristne som deler denne misforståelsen, men som Tom Price påpeker: "når Det nye testamente taler om positiv tro, bruker den *kun* ord som er utledet fra greske [*pistis*] som betyr "å være overbevist"¹¹ Price treffer spikeren på hodet når han kommenterer: "Tro elsker logikken... fordi ekte, autentisk tro er opptatt av virkelige ting som integritet og ærlighet. Det ville derfor være merkelig om en trosretning skulle lovprise slike dyder, men så kreve det motsatte av de troende."¹²

Overlappende interesser

"Vitenskap og religion er ikke to gjensidig ekskluderende størrelser"
– Steve Fuller¹³

Det faktum at kristendom kan sies å være uvitenskaplig betyr ikke at kristendom ikke har noe å gjøre med vitenskap, som om de skulle eksistere i to hermetisk lukkede avdelinger (det samme kan sies om filosofi, matematikk, kunst og det å koke syltetøy). Thomas Aquinas beskrev tross alt teologi som "vitenskapenes dronning" som ble hjulpet av sin "tjenerinne filosofien". Han anså vitenskap (under merkelappen "naturalistisk filosofi") som svært viktig for denne tjenerinnen. Som Moreland skriver: "Kristendom hevder å være en kunnskapstradisjon og setter kunnskap i sentrum av sitt budskap og sin disippelgjøring."¹⁴ Dette er et sentralt fellestrekk hos kristendom og vitenskap: de er begge opptatt av kunnskap.

Kristendom og vitenskap har tallrike overlappende interesser. Selv om vitenskap ikke er en åndelighet, kan de tre åndelige elementene være nyttige for å utforske hvordan vitenskap og kristendom deler overlappende interesser på områder som menneskelige *holdninger* (f eks til samfunnet) *aksiologi* (f eks transcendentale verdier som sannhet, godhet og skjønnhet) og *epistemologi*. Vitenskap og kristendom deler en over-

11. Tom Price, 'Faith is just about "trusting God" isn't it?', www.bethinking.org/resource.php?ID=132&TopicID=9&CategoryID=8

12. Tom Price, 'Loving Logical Faith', <http://abetterhope.blogspot.com/2010/01/loving-logical-faith.html>

13. Steve Fuller, *Science vs Religion? Intelligent Design And The Problem Of Evolution* (Polity, 2007), s. 11.

14. J.P. Moreland, *Kingdom Triangle* (Zondervan, 2007), s. 76.

lappende interesse for menneskelige *handlinger*, som for eksempel etisk tenkning innenfor vitenskaplig forskning, teknologisk utvikling og omtanke for miljøet. De deler også en interesse for å nå fram til sanne *antagelser* om empirisk virkelighet, slik at en kan inneha kloke *holdninger* med tanke på genuine epistemiske dyder.

I de tilfellene der vitenskap og kristendom har overlappende interesser, kan en spørre om deres perspektiver er i strid med hverandre eller om de går overens (om vitenskapen, kristendommen eller begge tar feil om en enkelt sak). Hvis vitenskapen og kristendommen har felles syn i en sak, kan en spørre om dette skyldes *koherens* (det er sammenheng, ingen konflikt) eller *konsonans* (om der er noe som støtter hverandre, enten gjensidig eller i begge retninger).

Avsløre konfliktmyten

“Moderne vitenskap oppstod i hjertet av kristen teisme... den er en spektakulær oppvisning av Guds bilde i oss mennesker”
- Alvin Platinga¹⁵

Beskyldningen om at kristendommen er antivitenskaplig stemmer dårlig overens med det faktum at “(de fleste av) grunnleggerne av den vitenskapelige revolusjon var dedikerte kristne som anså sitt vitenskapelige arbeid for å være et studie av Skaperens håndverk.”¹⁶ For å sitere Thomas Dixon: “Selv om ideen om en krig mellom vitenskap og religion fortsatt er utbredt og populær, er nyere akademisk skriving om temaet stort sett dedikert til å undergrave tanken om en uungåelig konflikt...”¹⁷ Det er også verdt å merke seg når Alister McGrath sier at: “Ideer om at vitenskap og religion er i vedvarende konflikt ikke lengre tas seriøst av noen større vitenskapshistorikere.”¹⁸

Ifølge fysiker og teolog Ian Barbor kan “det argumenteres godt for at doktrinen om skapelsen var viktig for å legge til rette for vitenskaplig aktivitet.”¹⁹ Flere forutsetninger for vitenskap skriver seg fra den teistiske doktrinen om skapelse:

15. Alvin Plantinga, ‘Evolution and Design’, James K. Beilby (ed.), *For Faith and Clarity* (Baker, 2006), s. 212.

16. Ian Barbor, *When Science Meets Religion: Enemies, Strangers or Partners?* (SPCK, 2000), s. xi.

17. Thomas Dixon, *Science and Religion: A Very Short Introduction* (Oxford University Press, 2008), ss. 2-3.

18. Alister McGrath, *The Twilight of Atheism* (Rider & Co, 2005), s. 87.

19. Barbor, op cit, s. 23.

- At den naturlige verden er virkelig (ikke en illusjon) og grunnleggende god (og derfor verdt å studere).
- At den naturlige verden ikke er guddommelig (altså er panteisme feilaktig) og at det derfor ikke blasfemisk å utføre eksperimenter på den.
- At den naturlige verden ikke styres av flere konkurrerende og/eller uforutsigbare krefter (f eks er polyteisme feilaktig)
- At det menneskelige sinn til en viss grad er i stand til å finne ut av og forstå den rasjonelle orden som vi ser i naturen.
- At menneskelige kognitive og sansemessige egenskaper er grunnleggende sett pålitelige.
- At den rasjonelle orden vi finner i den naturlige verden ikke kan utledes av prinsipper, men at vi trenger observasjon og eksperimenter for å forstå den rett.

Det er altså en bred *konsonans* mellom det som forutsettes av kristendom og vitenskap:

Både gresk og bibelsk tanke antok at verden er ordnet og forståelig. Men grekerne mente at denne ordenen er nødvendig, og at en derfor kan utlede dens prinsipper gjennom første-prinsipper. Kun bibelsk tenkning holdt fast på at Gud har skapt både form og materie, at verden derfor ikke nødvendigvis måtte være slik den er og at naturens orden kun kan oppdages og forstås ved observasjon. I et bibelsk verdensbilde er naturen virkelig og god, men den er ikke guddommelig, slik mange gamle kulturer mente. Derfor er det tillatt å eksperimentere på den... det ser ut til at idéen om skapelse gav en religiøs legitimitet til vitenskaplige undersøkelser.²⁰

Agnostikeren Steve Fuller innrømmer at "Selv om jeg ikke kan si at jeg tror på en personlig guddommelig skaper, er det ikke framsatt noen annen plausibel forklaring som kan rettferdiggjøre den vitenskaplige jakten på en endelig systematisk forståelse av tilværelsen... ateisme som en positiv doktrine har gjort fint lite for vitenskapen."²¹ Han sier til og med at: "vitenskap... gir kun mening dersom det finnes en overgripende design i naturen som vi er spesielt godt utrustet til å gripe selv om det har lite å si for vår daglige kamp for å overleve. Tanken om at mennes-

20. *ibid*, s. 23.

21. Steve Fuller, *Dissent Over Descent* (Icon, 2008), s. 9.

ket er skapt i Guds bilde... gir oss den klareste rasjonelle bakgrunnen for den enorme ressursbruken knyttet til vitenskap.²²

Konklusjon

“Som maktfaktorer i samfunnet har vitenskap og religion ofte blitt polarisert – men på måter som ikke har sitt utspring i reelle intellektuelle skillelinjer.”

– Steve Fuller²³

Kristendommen er “uvitenskaplig” i betydningen at den er en åndelig retning mer enn en vitenskapsgren; men kristendommen er ikke “uvitenskaplig” i betydningen at den er antivitenskaplig. Altså kan vi svare på flere måter når spørsmålet “Er kristendommen uvitenskaplig?” kommer opp:

- **Ja** – fordi kristendommen ikke er vitenskap, (altså ikke naturvitenskap)
- **Nei** – fordi kristendommen ikke er antivitenskaplig eller irrasjonell
- **Nei** – fordi vitenskapen uansett ikke kan gi oss svar på alt
- **Nei** – fordi kristendommen er en kunnskapstradisjon
- **Nei** – fordi kristne mennesker har vært med på å drive fram vitenskap
- **Nei** – fordi teisme som metafysisk forklaring gir gode vilkår for det vitenskaplige prosjekt

Peter S. Williams (MA, MPhil)

peterswilliams@googlemail.com

Høgskolelektor i Kommunikasjon og livssyn ved Mediehøgskolen Gimlekollen

22. *ibid*, s. 70.

23. Fuller, *Science vs Religion?*, *op cit*, s. 1.

Anbefalte ressurser for videre lesning

William Lane Craig, 'Has Science Made Faith in God Impossible?', www.reasonablefaith.org/RF_audio_video/Other_clips/A97TAMU01.mp3

Steven B. Cowan & James S. Spiegel, *The Love of Wisdom: A Christian Introduction to Philosophy* (B&H Academic, 2009)

Garrett J. DeWeese & J.P. Moreland, *Philosophy Made Slightly Less Difficult* (IVP, 2005)

James Hannam, *God's Philosophers: How the Medieval World Laid the Foundations of Modern Science* (Icon, 2009)

Robert C. Koons, 'The Incompatibility of Naturalism and Scientific Realism', www.leaderu.com/offices/koons/docs/natreal.html

Robert C. Koons, 'Science and Belief in God: Concord not Conflict' in Paul Copan & Paul K. Moser (ed.'s), *The Rationality of Theism* (Routledge, 2003), cf. www.utexas.edu/cola/depts/philosophy/faculty/koons/science.pdf & www.veritas.org/Media.aspx#/v/535

John Lennox, *God's Undertaker: Has Science Buried God?* second edition (Lion, 2009) & 'Has Science Buried God?', www.cis.org.uk/upload/cis20080428.mov (Oversatt til svensk: John Lennox, *Guds dödgrävare. Har vetenskapen begravt Gud?* (CredoAkademin, 2009)

J.P. Moreland, 'Is Science a Threat or a Help to Faith? A Look at the Concept of Theistic Science', www.afterall.net/index.php/papers/18

J.P. Moreland, *Christianity and the Nature of Science: A Philosophical Investigation* (Baker, 1989)

J.P. Moreland & William Lane Craig, *Philosophical Foundations For A Christian Worldview* (IVP, 2003)

Paul Nelson, 'Intelligent Design', *Nucleus* (January 2005), www.cmf.org.uk/printable/?context=article&id=1303

Alvin Plantinga, 'Science and Religion: Where the Real Conflict Lies' (2009), www.veritas.org/Media.aspx#/v/837

Alvin Plantinga, 'Science and Religion: Why Does the Debate Continue?' (2008), www.veritas.org/Media.aspx#/v/705

Alvin Plantinga, 'Evolution vs. Atheism' (2008), www.veritas.org/Media.aspx#/v/802

Alvin Plantinga, 'An Evolutionary Argument Against Naturalism' (1995), www.veritas.org/Media.aspx#/v/124 & (1996), www.veritas.org/Media.aspx#/v/86

Del Ratzsch, *Science & Its Limits: The Natural Sciences in Christian Perspective* (IVP, 2000)

Keith Ward, *The Big Questions In Science And Religion* (Templeton Foundation Press, 2008)

Peter S. Williams, 'The Emperor's New Clothes - Pointing the Finger at Dawkins' Atheism', *Think* (Spring, 2010), <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&pdfType=1&fid=7191812&jid=THI&volumeId=9&issueId=24&aid=7191804>

Peter S. Williams, *A Sceptic's Guide to Atheism: God is Not Dead* (Paternoster, 2009)

Tro och vetenskap: Krig, fred eller vad?

Föreställningen att kristendom och vetenskap är i ständig konflikt är en demagogisk bild som skapades av de två amerikanska författarna John William Draper och Andrew Dickson White under andra delen av 1800-talet. Inom vår tids vetenskapshistoriska forskning avfärdas denna bild som en myt och Draper och Dickson ses som "master mythmakers". I artikeln beskrivs och avmytologiseras även en rad andra spridda myter inom samma område.

*"Den största myten i historieskrivningen om förhållandet mellan vetenskap och religion är att de ständigt varit i konflikt med varandra."*¹

Ronald L. Numbers

Konfliktmyten

V arför används fortfarande ord som 'konflikt' för att beskriva förhållandet mellan tro och vetenskap? Svaret är med all säkerhet en retorisk seger för över hundra år sedan. Retorik brukar definieras som konsten att övertyga, och för att övertyga andra överdriver man ibland. Om inte retorik tyglas av något slags sanningslidelse eller i alla fall sannolikhetskrav kan även denna konst gå över styr. Då kan överdrivna eller grovt missvisande metaforer komma väl till pass. Personliga upplevelser är också ofta styrande för en positiv eller negativ inställning till saker och ting. Vi kan ju gärna vilja framställa våra bevekelsegrunder som sakliga och objektiva, men djupt därinne är det inte sällan personliga erfarenheter som styr viljan att tycka det ena eller det andra. En deklaration av personliga intressen eller jäv vore kanske på sin plats också för journalister och författare i humaniora och inte enbart vid publicering av textvetenskapliga medicinska originalartiklar.

När metaforerna 'konflikt' och 'krig' började användas om relationen

1. Ronald L. Numbers, *Galileo Goes to Jail and Other Myths about Science and Religion* (Cambridge, Mass. 2009): "The greatest myth in the history of science and religion holds that they have been in a state of constant conflict." s. 1

mellan kristen tro och vetenskap för något mer än hundra år sedan, handlade det i stor utsträckning om just retorik och personliga agendor. Min avsikt med denna artikel är att genom en mindre forskningsöversikt illustrera ordets makt över tanken och verkligheten. En retorisk seger, om ej saklig, vid rätt tillfälle kan få stora konsekvenser. Mycket annat skulle också behöva göras för att göra diskursen än mer konstruktiv. Grundläggande men notoriskt svårdefinierbara begrepp som tro, vetenskap, vetenskapliga metoder behöver t.ex. avgränsas på ett för åtminstone flertalet forskare och debattörer tillfredsställande sätt. Men i denna artikel ligger fokus på myter och historieskrivning.

Mytmakarna Draper och White

När den engelske idéhistorikern James R. Moore i boken *The Post-Darwinian Controversies* spårade "konfliktmetaforen", härledde han den framför allt till två inflytelserika författare från slutet av artonhundratalet.² En starkt bidragande orsak för dem båda att driva tesen om konflikt eller krig mellan kristen tro och vetenskap var, menar Moore, personliga erfarenheter. Den ene hette John William Draper (1811-1882) och den andre Andrew Dickson White (1832-1918). Engelsmannen Draper var son till en metodistpastor, till yrket professor i kemi vid University of the City of New York men även författare till historiska arbeten. Amerikanen White var också uppvuxen i ett religiöst hem, där föräldrarna var högkyrkliga anglikaner. White blev professor i historia vid University of Michigan år 1857 och så småningom en av de två grundarna av och den förste rektorn vid det nystartade Cornell University. Draper skrev boken *History of the Conflict Between Religion and Science* år 1874 i den populärvetenskapliga *The International Scientific Series*, som lanserade sina böcker samtidigt på bred front i USA, Storbritannien, Frankrike och Tyskland. White skrev i sin tur två rejäla volymer med titeln *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*, som kom ut år 1896. Såväl Drapers som Whites arbete gavs ut i en mängd upplagor. Moore anger 50 utgåvor av Drapers bok bara i USA på lika många år och 21 utgåvor i Storbritannien. Båda arbetena översattes till flera andra språk och ett otal inflytelserika vetenskapsmän, filosofer, historiker och sam-

2. James R. Moore, *The Post-Darwinian Controversies. A Study of the Protestant struggle to come to terms with Darwin in Great Britain and America 1870-1900* (Cambridge, 1979). Moore är professor i historia vid Open University. <http://www.open.ac.uk/Arts/history/moore.shtml>

hällsdebattörer påverkades på djupet av dem, gick i god för dem och spred samma konfliktmetafor i debattartiklar och andra skrifter.

Läget i vår tid är emellertid att båda verkens huvudteser om konflikt och krig övergetts av vår tids vetenskapshistoriska forskning. Såväl Draper som White stod för en överentusiastisk vetenskapstro, s.k. positivism, som inte längre är hållbar. Avgörande definitioner av begrepp som tro, kunskap, vetande och vetenskap är otillräckliga i deras arbeten. Dessutom har en rad helt avgörande historiska felaktigheter pekats ut och korrigerats.³ Inte minst lyfts personliga upplevelser och känslor fram, vilka med stor sannolikhet påverkade författarna så att de med så stor frenesi hängav sig åt sina teser om konflikt och krig. Trots att den ideologiska vinklingen nu är alldeles uppenbar, hänger konfliktmetaforen fortfarande kvar i massmedia, läroböcker och populärvetenskaplig litteratur. Den retoriska segern för över hundra år sedan har satt så kraftiga spår att de är synnerligen svåra att sopa igen.

Vi kan börja med de personliga upplevelserna och känslorna, som fick Draper och White att skriva så retoriskt medryckande och överdrivet som de gjorde. För Drapers del hänger det, enligt Moore, samman med den katolska kyrkans olika encyklikor under påven Pius IX, där bl. a. påvens ofelbarhet fördes fram. I ett tillägg, *Syllabus errorum* (Förteckning över fel) förklarades ett antal påståenden om den moderna världen eller om modernismen vara felaktiga och de fördömdes. Detta upprörde Draper, som valde ut den katolska kyrkan som huvudmotståndare och undvek att kritisera protestantiska och ortodoxa kyrkor. Det var framför allt påven och den katolska kyrkans kritiska inställning till samtiden och dess vetenskapstro som drev Draper till en sådan intensiv kamp för det han uppfattade som intellektuell frihet och vetenskapens framsteg.⁴ För Whites del berodde det framför allt på egna erfarenheter av hur religiösa intressen användes för att styra högre utbildning. Som senator i staten New York upplevde han hur kampen om offentliga medel ledde till att det nystartade universitet Cornell smutskastades som en "Godless insti-

3. Se t. ex. James Moore, *The Post-Darwinian Controversies* och David C. Lindberg & Ronald L. Numbers (red.) *God and Nature: Historical Essays on the Encounter between Christianity and Science* (Berkeley, 1986) och Lindberg & Numbers "Beyond War and Peace: A Reappraisal of the Encounter between Christianity and Science" *Perspectives on Science and Christian Faith* 39.3:140-149 (9/1987). Se <http://www.asa3.org/ASA/topics/history/PSCF987LindbergNumbers.html#Beyond%20War%20and%20Peace:%A0>

4. James Moore, a.a. 24 ff.

tution", som skulle sprida ateism och otro. Whites vision var att skapa ett universitet som sökte sanningen för sanningens skull och inte för att passa med "revealed Religion".⁵ Moore är inte nådig i sina slutsatser. Draper skrev "en skrift för sin tid, inte en historia om den." Vidare skrev Draper inget positivt om den katolska kyrkans eller den delen av kristenhetens bidrag till vetenskapernas framväxt och framsteg. Så kan man skriva, men felet var att Draper torgförde sitt arbete som ett slags opartisk historieskrivning.⁶ Whites arbete innehåller på ett annat sätt en sammanställning av historiskt material och ett otal referenser, men på grund av de många misstagen och missförstånden döms hans arbete ut med ett citat från en annan forskare, John Dillenberger: "det finns ingen anledning att betrakta det som ett vetenskapligt arbete i vår tid, än mindre som en nöjaktig tolkning."⁷

Avmytologiseringen

I flera artiklar och böcker har David C. Lindberg och Ronald L. Numbers – båda professorer i vetenskapshistoria vid University of Wisconsin-Madison, Lindberg dock emeritus – skrivit eller gett ut ytterligare forskningsresultat som styrker Moore's slutsatser.⁸ Krigsmetaforen nagelfars ytterligare och i artikeln *Beyond War and Peace* kallar de den för en grov förvanskning. I artikeln anför författarna följande tre argument utförligt.

1. Det första gäller Whites påstående att kristendomens etablering hindrade naturvetenskapernas normala utveckling i över 1500 år.⁹ Förvisso går det att hitta kyrkofäder som värderade naturvetenskaper eller naturfilosofi lågt, men det gällde påfallande ofta i relation till tron. Lindberg och Numbers visar att när en tongivande kyrkofäder som Augustinus citeras i det ärendet så hoppar man gärna och ofta över

5. James Moore, a. a. 33 ff.

6. James Moore, a. a. 28 ff.

7. James Moore, a. a. 40.

8. År 1986 gav Lindberg och Numbers tillsammans ut boken *God & Nature. Historical Essays on the Encounter between Christianity and Science* (Los Angeles & London, 1986). Boken går tillbaka på en konferens med samma tema och innehåller bidrag från en rad ledande vetenskapshistoriker. År 1987 skrev de artikeln "Beyond War and Peace: A Reappraisal of the Encounter between Christianity and Science", *Perspectives on Science and Christian Faith* 39, 3, ss. 140-149. Ett och ett halvt decennium senare kom David C. Lindberg och Ronald L. Numbers, *When Science and Christianity Meet* (Chicago & London, 2003), som också består av en rad bidrag från tongivande forskare på området.

9. Andrew Dickson White, *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom* Vol. I-II (New York and London, 1913) s. 375.

att Augustinus explicit yttrade sig om frågor om tro. Och inte är det speciellt märkligt att Augustinus tonar ner den grekiska filosofins betydelse när det gäller kristen tro? Vetenskap betraktades istället som en värdefull tjänare till teologin. Visst, de betraktade filosofin som "tjänare", men det behöver inte innebära en låg värdering. I frågor om tro och religion hade filosofin inte någon avgörande roll, men samtidigt hävdades i Augustinus och Thomas av Aquinos efterföljd inte ett dubbelt sanningsbegrepp. Det som var sanning i filosofin var inte osanning i teologin. De olika kraftmätningarna som förekom mellan tro och vetande var inte, påpekar författarna, mellan kristendom och vetenskap i sig, utan mellan enskilda kristna, som antog olika ståndpunkter.

2. På samma sätt tillbakavisas White när det gäller argumentet med Kopernikus och den s.k. kopernikanska revolutionen. White framställer det som att kristendomen och kyrkorna var bittra motståndare mot den heliocentriska läran. Men sanningen är den att de stora fienderna till den heliocentriska världsförklaringen fanns bland andra vetenskapsmän. Kopernikus var dessutom präst och det riktigt revolutionerande var att hans heliocentriska system äventyrade den rådande vetenskapen, dvs. den rådande geocentriska världsbilden och den rådande synen på materia och rörelse. Vetenskap stod mot vetenskap och problemet för kristenheten var att den hade knutit sig för hårt till en temporär vetenskaplig världsbild.
3. Som ett tredje argument tar Lindberg och Numbers upp Darwin. Föga överraskande ställde White Darwin och de vetenskapliga disciplinerna mot teologerna och skapelseberättelsen. Vad han underlåter att berätta är däremot att många naturvetare samtidigt var teologer. Utbildningen i synnerhet i Englands Cambridge och Oxford följde den gången att man inte kunde vara en Oxford eller Cambridge 'don' utan att vara prästvigd. Enligt Lindberg och Numbers illustrerar detta förhållande det absurda i att sätta teologer mot naturvetenskapsmän under denna tid. Även Darwin hade ju intentioner att bli präst, men den banan avbröts av världsomseglingen med Beagle. White ser tre faser i hur en teologisk attack genomförs mot vetenskapen. Först används citat från Bibeln mot den vetenskapliga läran. Därefter sätts någon teologisk lära emot den vetenskapliga stånd-

“Myterna är många... Kristendomen har hindrat vetenskapernas utveckling. Under medeltiden trodde de kristna att jorden var platt. Den vetenskapliga teorin om att solen var i universums centrum flyttade ut människan från tillvarons centrum.”

punkten, och till sist försöker man harmoniera de två. Lindberg och Numbers vänder sig emellertid helt mot Whites historieskrivning även i detta fall och menar att han bortser ifrån att teologer var bland de första att försöka förena evolution med skapelse. White sägs även ignorera att ledande naturvetenskapsmän, som Arnold Guyot vid Princeton och James Dwight Dana vid Yale, försökte harmoniera skapelsetro med fransmannen Laplaces' teori om universums ursprung.

Den senaste boken i denna genre, som nått min hand, inleds med citat i början av denna artikel: “Den största myten i historieskrivningen om förhållandet mellan vetenskap och religion är att de ständigt varit i konflikt med varandra.” Ronald L. Numbers står för citatet och har redigerat boken *Galileo Goes to Jail and Other Myths about Science and Religion*.¹⁰ Boken ger en märklig läsupplevelse. I en behändig liten volym på nästan 300 sidor ger 25 internationellt ledande vetenskapshistoriker exempel på myter i debatten om tro och vetande, vilka under mer än ett sekel florerat och fortfarande florerar i media, bland hugade debattörer och forskare och också hos gemene man. Myterna är många och de spretrar lite åt olika håll. Några exempel: Kristendomen har hindrat vetenskapernas utveckling. Under medeltiden trodde de kristna att jorden var platt. Den vetenskapliga teorin om att solen var i universums centrum flyttade ut människan från tillvarons centrum. Galileo fängslades och torterades för sin uppfattning om heliocentrism etc. Numbers kallar till och med White och Draper för “master mythmakers”.¹¹ Alla 25 kapitel inleds med citat som bekräftar mytens realitet och ställning, genom att

10. Se fotnot 1 i denna artikel.

11. Ronald L. Numbers, a. a. *Galileo Goes to Jail etc.* s. 6

någon tongivande debattör i frågan citeras. Ej sällan är det White eller Draper, men också respekterade forskare från vår egen tid får den något tvivelaktiga äran att stå för myterna. Därefter dekonstrueras myten i enlighet med vetenskapshistoriens aktuella forskningsläge. Visst, sista ordet är inte sagt med dessa bidrag, och man kan ju undra om alla dessa forskare är överens sinsemellan om bidragens innehåll, men det råder inget tvivel om att kapitlen utgör utomordentligt substantiella bidrag till den pågående diskussionen om relationen mellan religion och vetenskap. Man kan spekulera i att White och Drapers böcker aldrig hade kunnat få så stort inflytande och sådan vid spridning om de bemötts i sin samtid på det sätt som det bemöts i denna bok. Få tvärsäkra omdömen, som fortfarande trumpetats ut i media av självutnämnda experter om religionens förhållande till vetenskap, tycks stämma.

Myterna

Den första myten som behandlas är den om att kristendomen skulle ha stått för den antika vetenskapens undergång.¹² Det är David Lindberg som inleder med detta kapitel. Som illustration på den kristna trons skadliga roll brukar anföras att den kvinnliga matematikern Hypatia mördades av en "kristen" mobb i Alexandria år 415 på uppdrag av biskopen Cyrillus. Huruvida en mobb kan vara "kristen" är i sig en intressant fråga. Under alla omständigheter kan inte en mobb bete sig kristligt åt, om det nu är en mobb. Är den kristlig upphör den samtidigt att vara en mobb. Så bara epitetet "kristen mobb" visar ett visst mått av retorisk ambition. Hypatia blev under förra året åter aktuell genom Hollywood-filmen *Agora* med undertiteln *A Holy War Becomes Hell on Earth*. Lindberg ifrågasätter nu inte mordet, men menar att den traditionella tolkningen om kristna "fundamentalisters" kamp mot antik vetenskap är ren och skär mytologi. Lindberg hävdar att hennes död hade allt att göra med lokal politik och maktkamp och i grunden ingenting med vetenskap.¹³ Till detta redovisar Lindberg ledande kyrkofäders inställning till vetenskap.

Den andra myten, som behandlas, är relaterad till den första. Den handlar om att den medeltida kyrkan skulle ha förhindrat vetenskaper-

12. David C. Lindberg, "Myth 1. That the Rise of Christianity was responsible for the demise of ancient science", i a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* ss. 8-18.

13. David C. Lindberg, i a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* s. 9.

nas tillväxt.¹⁴ Den inleds med ett citat av Draper som går ut på att de kristna under den tidiga medeltiden menade att all kunskap kunde hittas i Bibeln och kyrkans traditioner. Författaren Michael Shank, som undervisar i vetenskapshistoria före 1700-talet vid University of Wisconsin-Madison, menar att enskilda universitet eller kristna ledare inte kan representera hela kristenheten. För att ta det kort och koncist, skriver Shank, uppstod universiteten under medeltiden, vilka utvecklades med aktivt stöd av påvedömet och kyrkan.¹⁵ Till detta kommer att ungefär 30% av de medeltida universitetens undervisning handlade om naturfilosofi och detta ämne hämtades inte från Bibeln. Filosofi var och är inte teologi.

Myt nummer tre handlar om att medeltida kristna påstås ha ansett att jorden var platt och kapitlet inleds av citat från Draper.¹⁶ Under 1800-talet var det vanligt, enligt Lesley B. Cormack vid Simon Fraser University, att forskare förde fram att de antika grekerna och romarna förstod att jorden var rund, men att denna kunskap förtrycktes av medeltida kristna. När sedan katolska forskare, som av lätt införstådda skäl intresserade sig för och läste källmaterialet, hävdade att medeltida tänkare mycket väl visste att jorden var rund, avvisades dock detta av kritiker som partsinlagor.¹⁷

Ytterligare en myt som ofta förekommer i media, debatter och populärvetenskapliga sammanhang utgår ifrån Kopernikus teori om att solen är i universums centrum, dvs. heliocentrism. Myten går ut på att denna teori skulle ha detroniserat människan från centrum i universum, som menades vara en biblisk lokalisering.¹⁸ Det påstås att det skulle ha inneburit en stor chock för människan att kastas ut i universums periferi. Författaren till kapitlet Dennis R. Danielson, professor i engelska vid University of British Columbia, tillstår att denna myt är så väletablerad och upprepas så ofta att den blivit ett med vår kollektiva mentala inredning.¹⁹ Men denna kopernikanska kliché utgår helt enkelt från tanken

14. Michael H. Shank, "Myth 2 that the Medieval Christian Church Suppressed the Growth of Science" i a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* ss. 19-27.

15. Michael H. Shank, a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* "Put succinctly, the medieval period gave birth to the university, which developed with the active support of the papacy." s. 21

16. Lesley B. Cormack, "Myth 3 that Medieval Christians Taught that the Earth was Flat." a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* ss. 28-34

17. Lesley B. Cormack, a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* s. 29

18. Dennis R. Danielsson, "Myth 6 that Copernicanism Demoted Humans from the Center of the Cosmos" a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* ss. 50-58.

19. Dennis R. Danielsson, a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* s. 51

att 'central belägenhet' är något gott i sig. Men det mytmakarna inte förstått är att geocentrism inte är detsamma som antropocentrism, dvs. teorin om att jorden skulle vara centrum i universum har inget med människocentrering att göra. Geocentrismen gick i sin antika och medeltida form tillbaka på den aristoteliska fysiken, där jord, som ett av fyra element, var tyngst och därför strävade mot universums mitt. Före Newton, påpekar Danielson, fanns ingen fysik som kunde förklara hur något så tungt som jorden kunde cirkulera runt något annat över huvud taget. Vidare så är denna myt uppenbart av sagokaraktär, eftersom Gud själv och änglarna enligt den medeltida geocentriska världsbilden lokaliserades till världssystemets periferi. I samtiden kritiserades också Kopernikus för att han placerade den oförstörbara solen på jordens plats med all förgängelse och död. Helvetet ansågs dessutom vanligtvis vara i underjorden, vilket skulle innebära, enligt denna myt, att helvetet också detroniserades från sin centrala position i universum! Teologiskt var dessutom jorden en jämmerdal och syndens hemvist. Danielson spårar detta totala missförstånd till Cyrano de Bergerac (1619-1655), som sägs ha associerat geocentrism med mänsklighetens arrogans och högmod. Danielson avslutar med att påstå att myten är en ren fabrikation såväl historiskt som filosofiskt och ingen förnuftig människa borde behöva tro på den.

Så skulle uppräknigen kunna fortsätta med myter om att Galileo satt i fängelse och torterades och att den vetenskapliga revolutionen befriade vetenskapen från religion och att Newtons mekanistiska kosmologi avskaffade behovet av Gud, men också att kristendomen exklusivt gav upphov till vetenskap och att den islamska kulturen skulle ha varit ogästvänlig mot vetenskap. Jag ska inte nu återberätta fler av dessa anförda myter, och jag skriver anförda, för forskningen har knappast sagt sista ordet. Men bokens författare representerar förvisso forskningsläget, vilket alla, som har åsikter i ämnet, har att intellektuellt förhålla sig till, om man nu vill flagga med intellektuella anspråk. Detta borde gälla oavsett om man nu är teist, ateist, agnostiker eller något annat.

Darwin och myterna

Vad gäller bokens hantering av Darwin och evolutionsläran saknade jag dock en myt i boken, en myt som jag delvis hanterat i min egen forskning.²⁰ När det gäller evolutionsteorin och Darwin finns det några viktiga kapitel om uppenbara myter som att Darwin skulle ha ångrat sig och blivit kristen på sin dödsbädd eller att Darwins bulldog, Thomas Henry Huxley skulle ha krossat biskopen Samuel Wilberforce i en debatt år 1860, året efter att Darwins bok *On the Origin of Species* kom ut. En framstående internationell vetenskapsteoretiker, holländaren Nicolaas Rupke, professor i vetenskapshistoria vid universitetet i Göttingen skriver om en myt att teorin om organisk evolution skulle vara baserad på ett cirkelresonemang.²¹ Problemet med detta kapitel är emellertid att mytpåståendet inte riktigt håller vad det lovar. Myten sägs vara att evolutionsteorin skulle baseras på ett cirkelresonemang, och den cirkeln går ut på att den biologiska evolutionen bevisas av den geologiska tidsskalen med olika indexfossil för utvecklingens olika stadier, och den geologiska tidsskalan i sin tur konstrueras av uppfattningen om den biologiska evolution. Vad Rupke gör med sin artikel är emellertid att konstruera ett historiskt argument, som visar att 1800-talsteorierna om evolution i sig inte grundades på den geologiska tidsskalen, eftersom den geologiska tidsskalen kom till oberoende av dessa evolutionsteorier. Det som gör denna materia komplicerad är emellertid att Rupke själv tillstår att många evolutionister i vår tid använder sig i sina egna argumenteringar av det nämnda cirkelresonemanget, och att den geologiska tidsskalan mycket väl kan ha inspirerats av den tidigare framstegstanken, som bl. a. ledde till tolkningen att Gud skulle ha skapat vid flera olika tillfällen med tidsåldrar emellan.²² Dessa tolkades ha avslutats med katastrofer, som skulle ha gett upphov till de distinkta slag av fossil som påträffas. I en personlig brevväxling betonar Rupke att den myt han avser enbart är detta historiska argument, inte hur vårt tids förespråkare för evolutionsläran argumenterar idag. I stället skriver han i sitt kapitel att det är "rätt troligt att

20. Vad gäller min egen forskning har jag i detta ämne publicerat "On the Origin of 'Species'. Ideological Roots of the Species Concept", Siegfried Scherer (Hg). *Typen des Lebens* (Berlin, 1993) ss. 47-64.

21. Nicolaas A. Rupke, "Myth 15. That the Theory of Organic Evolution Is Based on Circular Reasoning" a.a. *Galileo Goes to Jail etc.* ss. 131-141

22. Framstegstanken spreds under 1600-talet och innebär att människan genom reformation av utbildning, vetenskap och kultur kunde förbättra sina livsbetingelser.

ett spektrum av paleontologiska-stratigrafiska studier är otillförlitliga eftersom de går tillbaka på en *petitio principii*. [dvs. ett cirkelresonemang där slutledningen utgör en förutsättning.]”²³ I ett personligt brev till mig tar Rupke i lite mer och skriver till och med att det är ”fullt möjligt, ja även högst sannolikt, att senare, när evolutionen väl hade vunnit ett fast grepp, använde sig paleontologer och experter på stratigrafi av evolution för att bevisa evolution i en rad olika specialstudier”.²⁴ Så följande slutsats skulle kunna dras. Påståendet att evolution på ett avgörande sätt baseras på ett cirkelargument är en myt såtillvida att evolutionsteorin inte uppstod så, men påståendet är sant och inte alls någon myt såtillvida att det ofta använts och används i formen av ett cirkelresonemang.

Myten jag saknar i den nämnda litteraturen är den om att Charles Darwin bevisade evolutionen i sitt arbete *On the Origin of Species*. Denna myt, om jag nu har rätt i min argumentering, har tagit sig många uttryck. Dels har vår tids bild av Darwin varit närmast hagiografisk. Darwin har fått en helgongloria och bara att hävda att så är fallet kan väcka irritation och förargelse, vilket i sig kan tyckas bekräfta påståendets giltighet. Men bilden är inte enhetlig. Biografier om Darwin var närmast som regel helgonlegender fram till den klassiska biografien *Darwin and the Darwinian Revolution* av den amerikanska professorn i historia Getrude Himmelfarb.²⁵ Hennes bok slog ned som en bomb det år 1959, som hundraårsminnet av *the Origin* firades. Sedan har den vetenskapshistoriska forskningens bild av Darwin och Darwins insats allt mer avlägsnat sig från den populärvetenskapliga bild inte minst professionella biologer och debattörer velat framställa. Inte så att forskningen värderar ned, utan forskningen har snarare stuckit hål på ett antal myter, som har skapats långt senare än under slutet av 1800-talet. Mytmakarna tycks ha haft målet att stärka evolutionsläran genomslagskraft på bekostnad av vad de historiska källorna ändå säger. Bland de många myterna om Darwins sätt att arbeta, om Darwins vetenskapliga bevis-

23. Nicolaas A. Rupke, a.a. "Quite likely, a variety of paleontological-stratigraphical studies are unreliable because they are founded on a petition principia (the logical fallacy of 'begging the question')." s. 135

24. Personligt brev från Nicolaas A. Rupke till Per Landgren den 24 Mars 2010. "It is entirely possible, even highly likely, that later, once evolution had firmly taken hold, paleontologists and stratigraphers, in a variety of specialized studies, 'used evolution to prove evolution'."

25. Getrude Himmelfarb, *Darwin and the Darwinian Revolution. A biographical, historical, and philosophical study of the impact of Darwinism on the intellectual climate of the nineteenth century.* (New York, 1959)

föring, om Galapagosöarnas finkar, receptionen av hans arbeten finns den om att Darwin vetenskapligt bevisade evolutionen.

Den 24 november 1859, för ungefär hundrafemtioett år sedan, publicerades Charles Darwins inflytelserika bok *On the Origin of Species*. Översatt till svenska var den fullständiga titeln *Om arternas ursprung genom naturligt urval eller de bäst utrustade rasernas bestånd i kampen för tillvaron*. Ingen ifrågasätter nu Darwins och bokens stora betydelse, men den etablerade bilden av Darwins vetenskapliga bevisföring och framgång har inte så mycket med den historiska verkligheten att göra. Den är en myt. Den första upplagan på 1 250 exemplar såldes slut samma dag som den släpptes. Redan i januari år 1860 trycktes en ny upplaga på 3000 exemplar.²⁶ Det kan synas vara obetydliga siffror, men för en bok utan illustrationer och med 502 sidor fyllda av observationer, argument och spekulationer var det på den tiden något anmärkningsvärt. Ytterligare fyra upplagor med otalet ändringar och tillägg kom till och med år 1872.²⁷

Från hemkomsten efter världsomseglingen med örloggsbriggen Beagle år 1836 till år 1859 gick det 23 år. Varför dröjde Darwin så länge med publiceringen av sin teori? Genom studier av Darwins anteckningsböcker från resan kan man visa att Darwin laborerade med evolutionstanken mycket tidigt. Redan år 1836 spekulerade han om hur transmutation, dvs. artbildning, hade kunnat äga rum.²⁸ Vad som är mindre känt är att han även hade radikalmaterialistiska tankegångar och t.ex. jämförde hjärnan med njurarna. Hjärnan menades utsöndra tankar, som njurarna utsöndrar urin.²⁹ Till detta kom att han antog eller rentav projicerade uppfattningen om en snäv artkonstans på sina vetenskapliga motståndare,³⁰ trots att redan Linné år 1744 i dissertationen *De peloria* (Om ett monster) lämnat den positionen och öppnat för hybridisering mellan arter. En slutsats forskare drar av detta är att Darwin var övertygad om evolution innan han påbörjade sitt stora arbete om arternas ursprung och att de 23 åren mer handlade om att söka vetenskapliga

26. Se t. ex. Alvar Ellegård, *Darwin and the General Reader. The Reception of Darwin's Theory of Evolution in the British Periodical Press, 1859-1872*. (Göteborg, 1958, Chicago, 1990) s. 25.

27. Se Charles Darwin, *The Origin of species: a variorum text*. ed. Morse Peckham (Oxford, 1959).

28. George Grinnell 'The Rise and Fall of Darwin's First Theory of Transmutation' *Journal of the History of Biology* 7, 1974, s. 273.

29. Charles Darwin's Notebooks, 1836-1844, Paul H. Barrett m fl ed. (Cambridge, 1987) s. 291.

30. Charles Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. (London, 1859) t.ex. sidorna 3 och 17.

*“Konflikter har funnits och finns fortfarande.
De har varit allvarliga, men de har ingalunda varit
kännetecknande för relationen.”*

bevis för någonting han redan ansåg.³¹ Ett slags cirkelargumentering med andra ord. Detta stöds också av att han som student i Edinburgh undervisades enligt fransmannen Jean Baptiste de Lamarcks (1744-1829) evolutionslära, dvs. hypotesen att förvärvade egenskaper nedärvs.³² Rimligtvis tog Darwin också intryck av sina lärare och sin farfar, Erasmus Darwin (1731-1802), som var en välkänd evolutionist och fritänkare.³³

År 1844 skrev Darwin ett utkast om sin teori om det naturliga urvalet. Tålamsprövande arbeten med klassificering av kräddjur kom emellan, och först när kollegan Alfred Russel Wallace år 1858 skickade honom ett brev med en artikel om precis samma fenomen, nämligen det naturliga urvalet, tvingades Darwin att snabbt skriva sin bok, som nu blev mycket kortare än han hade tänkt. Det naturliga urvalet var dessutom inte en nyupptäckt i sig. Tidigare hade däremot fenomenet tolkats som en konserverande princip, som behåller en standard genom att de bäst utrustade överlever och för vidare sin avkomma.

Nu satte Darwin in det naturliga urvalet i ett sammanhang, där allt liv antogs ha ett gemensamt ursprung och anknöt på så sätt till sin farfar Erasmus och till antikens filosofiska materialister som Epikuros och Lucretius. Själva artbegreppet förlorade sitt innehåll och antogs bara vara tillfälliga ögonblicksbilder av livets evolutionära förflutna. Men Darwin hade problem. Det första kapitlet i hans bok från 1859 handlade

31. Se t.ex. George Grinnell a.a. Se även M. J. S. Hodge 'Origins and Species Before and After Darwin' in *Companion to the History of Modern Science* ed. R.C. Colby et al. (London, 1990), s. 383.

32. Janet Browne, *Charles Darwin. Voyaging* (Princeton, 1995) kapitel 2 och 3.

33. Se Adrian Desmond, *The Politics of Evolution*, och Joel S. Schwartz "Darwin, Wallace and Huxley, and Vestiges of the natural History of Creation." *Journal of the History of Biology*, 23, 1990, ss. 127 - 153. Darwin menade emellertid själv att han inte tog några intryck av sin farfar. Charles Darwin, *The Autobiography of Charles Darwin and Selected Letters* ed. Francis Darwin (New York 1958): "I had previously read the *Zoonomia* of my grandfather, in which similar views are maintained, but without producing any effect on me." s. 13.

om variation inom avel och styrd selektion av egenskaper. Därefter ägnade Darwin följande kapitel åt variation i naturen, kampen för överlevnad och naturligt urval. Problemet var bara att Darwin inte kunde visa på en enda artbildning eller transmutation genom sin eller andras experimentella verksamhet.

Galapagosfinkarna var exempel på variationer inom givna gränser. Dåtidens vetenskapliga ideal var en sträng erfarenhetsbetingad forskning, där allt skulle utgå ifrån och prövas med experiment och observation. Detta kallas för empirism och enligt den vetenskapliga revolutionens okrönte konung, vetenskapsfilosofen Francis Bacon (1561-1621), var metoden framför andra induktion. Slutledningar skall dras av erfarenheter och experiment. Darwin citerade Bacon på försättsbladet, men anklagades till och med av sin gamle vän och läromästare i geologi Cambridgeprofessorn i kemi Adam Sedgwick (1785-1873), för att ha "övergivit induktionens sanna metod".³⁴ Enligt Sedgwick utgick inte Darwin från fakta, när han skapade sin teori. Anklagelsen blev ett hårt slag mot Darwin.

Det faktum att Darwin inte kunde ge ett enda empiriskt bevis på en artövergång, en transmutation, ledde till att Storbritanniens tre ledande vetenskapsfilosofer John Herschel (1792-1871), William Whewell (1794-1866) och John Stuart Mill (1806-1873) ansåg att hans teori inte höll måttet. Teorin var fylld av spekulationer och hypoteser. Den levde helt enkelt inte upp till de krav som rätteligen borde ställas. Astronomen Herschel kallade Darwins teori för lagen om "higgledy-piggledy", dvs. lagen om "huller om buller". Whewell menade att Darwin enbart visat möjligheten att *föreställa sig* att t.ex. ett organ med en viss funktion kunde övergå till att bli något annat. För Mill var Darwins teori en "remarkabel gissning". Med induktiv metod borde man istället utgå ifrån fakta och först därefter skulle en teori växa fram. Så var det nu inte med Darwins idé. Han utgick inte från fakta utan från en hypotes. Det var enligt Mill helt i sin ordning, men Darwins idé skulle då rätteligen kallas hypotes och

34. Francis Darwin, *Life and Letters of Charles Darwin* (London, 1887) ss. 42-45: "You have deserted - after a start in that tram-road of all solid physical truth - the true method of induction, and started us in machinery as wild, I think, as Bishop Wilkins's locomotive that was to sail with us to the moon." Jag har hämtat citatet från David L. Hull L. *Darwin and His Critics The Reception of Darwin's Theory of Evolution by the Scientific Community*. (Chicago, 1973) som publicerade brevet tillsammans med Sedgwick's recension av *The Origin*. 157 Brevet har förstås även getts ut i den omfattande *The Correspondence of Charles Darwin* vol 7, 1858-1859 (Cambridge, 1991) ss. 396-398.

inget annat. Det fanns nämligen inget som ens kunde liknas vid en lyckad induktiv bevisföring i vare sig hans forskning eller bok.³⁵

Adam Sedgwick, som var en stor auktoritet i samtiden, skrev att han beundrade vissa delar av boken, andra delar läste han med stor bedrövelse och åter andra bara skrattade han åt, eftersom de var så ytterst felaktiga. Många av Darwins slutsatser kunde, enligt Sedgwick, varken bevisas eller motbevisas. "Varför då klä dem i den vetenskapliga induktionens språk?" frågade han i brev till Darwin.³⁶ Sedgwick kritiserade också Darwin för "fantastisk godtrogenhet" (wonderful credulity). Han tog upp exemplet med Svartbjörnen. Darwin trodde björnen fångade insekter i de nordamerikanska floderna och skrev att han inte såg någon svårighet alls i att björnarna successivt skulle ha förändrats så att de utvecklats till något så akvatiskt och monstruöst som valar. Även isbjörnen kunde ha gått samma öde till mötes och genom naturligt urval blivit just en urval. Sedgwick räknade upp fler huvudlösa exempel, t.ex. lemuren som blev en skalbagge, tapiren som blev häst. Han visste inte om skulle skratta eller gråta och han kände det som att han hånade sin elev och gode vän bara han nämnde de exempel Darwin själv hade gett i sin bok. Visst, arterna kunde ha plats för mycket variation, men ingen artövergång hade ju belagts. "På rent vetenskapliga grunder är ju inte transmutationsteorin sann, om vi (som vi borde göra) argumenterar från det kända till det okända", påpekade Sedgwick.³⁷ Även biologer och systematiker som Thomas Vernon Wollaston (1821-1878) och William Hopkins (1793-1866) invände mot de slutsatser Darwin drog av variationerna inom en art. Darwin och hans efterföljare blandade ihop variationer inom arter med verkliga arter trots att enbart arter hävdades ha tydliga gränser mot andra arter, vilket i vår tid kallas för reproduktionsbarriärer.³⁸

35. David L. Hull, "7 Darwin's science and Victorian philosophy of science" i *The Cambridge Companion to Darwin*, second edition, ed. Jonathan Hodge och Gregory Radick ((Cambridge, 2009) ss. 173-196.

36. David L. Hull L. *Darwin and His Critics* a.a. 157.

37. Adam Sedgwick, "Objections to Mr. Darwin's Theory of the Origin of Species" *The Spectator*, March 24, 1860. Jag har hämtat Sedgwick's recension i David L. Hull, *Darwin and His Critics* a.a. s.163:"On physical grounds, the transmutation theory is untrue, if we reason (as we ought to do) from the known to the unknown." Se även ss.165-166. I brev från Sedgwick till Darwin i December 1859 skriver han: "I have read your book with more pain than pleasure. Parts of it I admired greatly, parts I laughed at till my sides were almost sore; other parts I read with absolute sorrow, because I think them utterly false and grievously mischievous." David Hull, *Darwin and His Critics* a.a. 157.

38. Se recensionerna av Darwins Origin av Wollaston och Hopkins i Hull, *Darwin and His Critics* a.a. ss. 127-140, och ss. 229-272. En misstanke mot utgivaren Hull infinner sig att dessa två recensioner

Alla forskare var inte så kritiska, som dem jag nämnt ovan. Thomas Henry Huxley (1825-1895), Darwins s.k. bulldog, var först inte alls övertygad om det naturliga urvalet som mekanism. Han menade också att Darwins teori var ofullständig så länge man inte kunde visa att variationer inom en och samma art blev intersterila och bildade nya arter. Han löste problemet med att tro på större hopp eller skutt i utvecklingen, saltationism,³⁹ men var också säker på att aveln med duvor snart skulle leda till artbildning, vilket Darwin under många år försökte visa. Vid Uppsala universitet drevs med stor initial entusiasm forskningsprojekt med duvor under fysiologiprofessorn Frithiof Holmgrens ledning. Syftet var att medelst köttdiet få fram rovfåglar inom ett fåtal generationer. Optimismen och spänningen kring forskning likt denna var påfallande. Unga studenter övertygades, lockades och samlades kring forskningen i stort antal. Forskningsförsöken att verifiera artbildning misslyckades och entusiasmen svalnade efter hand, men själva evolutionstron levde obekymrat vidare.⁴⁰

Huxley liksom geologen Charles Lyell (1797-1875) kom med tiden ändå över på Darwins sida, men framför allt var det den yngre generationen av forskare som anammade teorin. I ett brev från Lyell till den svenske geologen Sven Lovén nämner Lyell just detta fenomen att frågan om för eller mot Darwin hade blivit en generationsfråga.⁴¹ Det var således inte ens enligt Lyell den empiriska bevisföringen som övertygade utan det var något annat. För att klarlägga detta, krävs dock en sofistikerad analys av en lång rad andra faktorer än den vetenskapliga argumentationen. Evolution enligt Lamarck kom förvisso under slutet av 1800-talet att accepteras successivt av många forskare, men inte Darwins hypotes om evolution genom naturligt urvalet. Den teorin fick sin framgång först under 1900-talets mitt, men orsakerna till det är en annan historia.⁴² Så långt myten om att Darwin bevisade evolution.

kändes så stringenta och slagkraftiga att Hull av den anledningen kände sig tvingad att kommentera dem för läsarna och påpeka lite komprometterande uppfattningar inom andra områden hos t.ex. Wollaston.

39. Se Sherrie Lyons 'The Origins of T. H. Huxley's Saltationism: History in Darwin's Shadow' *Journal of the History of Biology* (1995) 28, ss. 463-494.

40. Se Ulf Danielsson, "Darwinismens inträngande i Sverige I", i *Lychnos* 1963-1964, (Uppsala, 1965) ss. 198-199.

41. Brevet daterat den 15 December 1867, är tillgängligt i Stockholms universitetsbibliotek. Se Ms Lovén.

42. Se t.ex. Peter Bowler, *Reconciling Science and Religion. The Debate in Early-Twentieth-Century Britain* (Chicago, 2001) s. 18: "I shall argue below that it was this myth of Victorian materialism that crea-

Dags för omprövning

Visst kan man skriva en historia om religion och vetenskap och låta den enbart kantas av konflikter. Men den historiska bilden blir då förvrängd och missvisande. Konflikter har funnits och finns fortfarande. De har varit allvarliga, men de har ingalunda varit kännetecknande för relationen. Konflikter har funnits mellan enskilda vetenskapsmän och teologer och mellan enskilda kyrkor och vetenskapliga företrädare. Denna artikel har inte haft sitt fokus på dem. Denna artikel har haft sitt fokus på myten om att kristen tro som sådan är i konflikt med vetenskap. Myt betyder ursprungligen saga. Säg vad man vill om saga och myt och dess existentiella betydelse, men det viktiga har aldrig varit den historiska förankringen. Nuvarande forskningsläge illustrerar klart och tydligt att det inte är trovärdigt att karaktärisera ett komplext förhållande mellan kristen tro och vetenskap som konflikt eller krig. Det stämmer helt enkelt inte med det man rent historiskt kan belägga.

De debattörer som fortfarande använder konfliktmetaforen eller krigsmetaforen visar att de inte följer eller respekterar vetenskapshistorisk forskning. Måhända har de en privat agenda, som de driver, ofta tillsammans med andra. Myten om konflikt mellan kristen tro och vetenskap har lett till att den blivit ett slags truism, något som man bara tar för givet och som man inte ifrågasätter. En del har då dragit slutsatsen att tro och vetande behöver skiljas åt. Andra menar att kristendomen förlorat i intellektuell trovärdighet, till och med i sådan grad att den bör överges. Men om nu den vetenskapshistoriska forskningsfronten har visat att konfliktmetaforen själv är den största och mest spridda myten inom historieskrivningen om förhållandet mellan religion och vetenskap, borde väl de, som tagit ställning på basis av just den myten, ompröva sitt ställningstagande? Allt annat torde sakna trovärdighet. Historiografen blev i händerna på Draper, White och många andra till demagogisk retorik. Det är således hög tid att avmytologisera historieskrivningen om kristendomens förhållande till vetenskap.

Per Landgren

Fil dr. och gästforskare vid Oxford University

ted the artificial image of an 'eclipse of Darwinism' in the decade around 1900. In fact, Darwinism, (in anything like the modern sense of the term) had never been popular among Victorian biologists. Those associated with the myth, especially Huxley and Spencer, came to be regarded as outdated and scarcely worthy of mention."

Vitenskap og virkelighet

Scientisme – livssyn eller livskrykke?

Mange vil forsøke å gjøre vitenskapen til et livssyn. Dette er i realiteten et forsøk på å gjøre seg selv uangripelig, fordi man angivelig "bare tror på det vitenskapen beviser". Denne artikkelen forsøker å vise hvorfor en slik vitenskapstro – eller scientisme – både er uholdbar og ufornuftig.

"Won't Get Fooled Again"

- Pete Townshend, The Who, 1971

Livssynssamtaler kommer i mange farger og fasonger, men det er ikke uvanlig å høre at vitenskapen har motbevist kristen tro. Eller mer forsiktig at du må vite – ikke tro. For tro er ikke bare fiksjon, det er noe farlig. Begynner man først å tro på noe som helst, kan man når som helst tro på hva som helst. Gir jeg troen lillefingeren, tar den hele hånden. For ikke å si hodet.

For noen er nok slike appeller om at det gjelder å vite, mest ment som debattstoppere. Enten grunnen er at jeg opplever meg litt på defensiven i diskusjonen, eller bare er lei av samtalen, er det greit å ha et ris bak speilet.

Men i realiteten er slike uttalelser ikke gyldig som religionskritikk. Saken blir ikke bedre av at de heller avslører manglende forståelse av hva vitenskap – og tro – er. I stedet for å stoppe debatten antyder dette at man ikke burde begynt den. Argumentet er kort sagt langt fra uimot-sigelig.

Dermed trenger man ikke teleskop, lupe eller doktorgrad for å finne analyser og motargumenter, selv om de færreste med dette ståstedet kommer på å lete etter eller forsøke å forstå noen slike. I hvert fall har ikke Dawkins, Hitchens, Harris, Dennett eller andre såkalte nye ateister anstrengt seg mye i letingen. Deres ukritiske (det er dessverre fristende å si naive) henvisning til "vitenskap" og "fornuft" som avgjørende autoriteter, og det nødvendigvis på deres egen side, viser forbausende lite refleksjon.

Til det er nok nye ateister rett og slett for sikre på sin egen posisjon. De "vet" de har sannheten, vitenskapen, moralen og fremtiden på sin

side. For å låne et bilde fra Ringenes Herre ser de seg selv som rasjonelle Gandalfere i kamp mot religiøse orker. Oppfatter man sin egen posisjon som grunnleggende god, opplagt og selvsagt, skal det mye til om man anstrenger seg for virkelig å forstå motforestillinger. Eller sine egne motiver.

En vurdering av denne type holdninger handler dermed ikke bare om filosofi og fornuft. Det er vel så viktig, ja kanskje mer avgjørende, å reflektere over motivene bak. Det er ikke bare hos gudstroende at hjertet kan ha sine grunner som forstanden ikke kjenner til.

Men skal vi forsøke å finne andres motiver, hører det med å si noe om motivene for denne artikkelen.

Motiver og meninger

La det være sagt med en gang at motivet ikke er motstand av vitenskap eller postmoderne apologi for et mangfold av likeverdige rasjonaliteter. Forfatteren er heller ikke kreasjonist eller fanebærer for Intelligent Design. Tvert i mot har jeg som kristen og sivilingeniør lenge hatt interesse for etterprøving av påstander. Dette handler både om Paulus sin formaning om å prøve [vurdere] alt og holde fast på det gode (1. Tess 5,21), og om erfaringer fra tenårene med å ha blitt dratt etter nesen av Erich von Däniken¹ og andre spekulative sensasjonsforfattere.

Et resultat har vært artikler² om kulturarkeologer, sjørormer og *Da Vinci-koden*, for ikke å si oppgjør med hysteriet om chemtrails og Tesla-teknologi. Det har også ført til bidrag i debatter, foredrag, bøker, radio- og TV om alt fra konspirasjonsteorier til kritisk tenkning.

Men stikker jeg hodet fram, står jeg som kjent lagelig til for hogg. En utilsiktet bieffekt av å være "kristen skeptiker" (smak litt på uttrykket) har vært å havne i en kryssild. Jeg har mye empiri på at det å kjempe som kristen for vitenskap og rasjonalitet, genererer atskillig debatt og demagogi. For ikke å si hevede øyenbryn.

Ikke alle kristne har like stor sans for å møte en skeptiker. Mistanken om at jeg egentlig er ute etter å svekke troen, eller når som helst kan komme til å forlate den, er tydelig. Kommer skepsis og fornuft først inn

1. Opprinnelig en sveitsisk hotelleier som har skrevet en rekke bestselgere om at utenomjordiske i fortiden bl.a. modifiserte våre gener "i sitt bilde" og ga oss teknologien bak pyramidene i Afrika, Asia og Amerika.

2. Se lenker i høyremargen på dekodet.blogspot.com eller søk på skepsis.no

i stua, forsvinner troen ut bakdøren. Tilsvarende er det å overdrive å si at alle ateistiske skeptikere er begeistret når en kristen påberoper seg skeptikernavnet. Man kan da ikke med den ene hånden skrive artikler mot Bigfoot og med den andre hevde at Jesus gikk på vannet? Davidsen er opplagt ikke bare dobbeltmoralisk, han er dum.

Scientisme og kunnskap

Reaksjonene kommer spesielt i møte med en eller annen variant av *scientisme*, et ståsted ateister har lettere for enn andre. Uttrykket anvendes om en form for vitenskapstro som hever og/eller totaliserer naturvitenskapelige forklaringsmodeller til å omfatte tilværelsen som helhet. Det sies rett ut – eller mellom linjene – at all *virkelig* kunnskap er *vitenskapelig* kunnskap. For det finnes ingen rasjonell eller objektiv utforskning av virkeligheten utenfor det naturvitenskapelige.

Dermed ser vi at nye ateister legger opp til at siden religion ikke har noen *naturvitenskapelig* forankring, har den *ingen* forankring.

I følge dette tenkesettet er det dermed umulig å skjelle mellom ulike religiøse påstander. Kan de ikke kan vurderes vitenskapelig, kan de ikke vurderes i det hele tatt. Den ene troen er like dårlig som den andre. Hva folk flest foretrekker, handler ikke om fornuft, men om foreldre.

Og kan noe ikke etterprøves, kan det heller ikke eksistere. Gis naturvitenskapen forståelses- og forklaringsmonopol blir det logisk at det som ikke har dekning i naturvitenskapen ikke er virkelig.

Men ikke nok med det, som selgerne sier. Siden tro er hinsides fornuften, lar den seg per definisjon ikke diskutere. Antagelig er dette grunnen til at nye ateister foretrekker å sjikanere.

Hyperscientisme

Saken blir ikke bedre av at det sjelden er anledning til å diskutere inngående i dagens flyktige kommunikasjonssamfunn. Selv om det er mulig å bruke flere ord på blogger enn på twitter og facebook, handler begge deler mye om å markere revir. Det holder å si fra – man slipper bryet med noe så avlegs som å argumentere.

Når mediet tillater kun korte kommentarer, åpner det for tanker på sitt mest tabloide. Mens vi fra nye ateister tross alt får noen avsnitt og argumenter om vitenskapens fortreffelighet, er twitter en åpen arena for *hyperscientisme*. I stedet for å begrunne og forklare egen posisjon, forkyn-

*“Dess mer jeg tror jeg er styrt av fornuften,
dess større er faren for at jeg ikke ser
hva annet som styrer meg.”*

nes friskt “Trenger ingen tro, virkeligheten er nok”, “Virkeligheten er det som kan observeres, måles eller sannsynliggjøres vitenskapelig”, for ikke å si at “Religion må bevises vitenskapelig”.

I en slik sammenheng er det ikke uvanlig å høre at de som er uenige i at naturvitenskap avgjør alt, må mene at “virkeligheten tilpasser seg deres tro”. Alternativet til scientisme oppfattes som postmodernisme med *The Secret*-glasur³. Å satse på vitenskap, er en modig gjest som våger å se sannheten i hvitøyet, mens religion er for svake mennesker som ikke klarer seg uten bedrag og innbilning. Selvinnsikten er kort sagt ikke det mest markante hos hyperscientister. Er utgangspunktet 140 tegn, blir resultatet tidt originalest.

For virkeligheten er nå engang ikke slik at den danser etter min pipe – eller etter scientistenes tro.

Dette betyr ikke at vi alltid snakker om et klart definert ståsted. Ofte møter vi mer en pragmatisk holdning. Og det finnes en rekke former for sterk og svak scientisme⁴. Selv om enkelte kan hevde at det ikke *eksisterer* noe annet enn det som vitenskapen kan vise, er det mer vanlig å si at vi kun kan stole på – og fremme – det som har et vitenskapelig grunnlag.

Motiver og meninger

Hva er så motivet bak ulike former for scientisme?

Mikael Stenmark⁵ peker på at de som målbærer scientisme, eller det han kaller for vitenskapelig ekspansjonisme (at naturvitenskapelige modeller må få gjennomslag i alle fag og samfunnsområder), selv øns-

3. *The Secret* er en bestselgende selvhjelpsbok fra 2006, skrevet av Rhonda Byrne, basert på forestillingen om at det som skjer meg er styrt av mine tanker.

4. Mikael Stenmark identifiserer rundt 10 varianter i og utenfor akademiske kretser i *Scientism – Science, Ethics and Religion* (Ashgate 2001, ss 1-17).

5. Stenmark, 2001, ss. 141-42.

ker å gi inntrykk av at de drives av vitenskapens suksesshistorie. De er fornuftens apostler i et irrasjonalt rike av religion og postmodernitet. Siden naturvitenskapen har gitt så mange nyttige forklaringer på enkeltområder, må den være egnet for å kunne forklare *alt*? I stedet for å holde seg til det som er natur, gjøres alt til natur. Enten vi snakker samfunnfag, historie eller psykologi, for ikke å si bevissthet, etikk og fri vilje, gjelder det å redusere forklaringen til mer grunnleggende modeller, hentet fra fag som fysikk eller evolusjonsbiologi. Siden naturvitenskapen er så egnet til å forklare naturen, må alt egentlig følge uavvendelige naturprosesser. Er det eneste redskap jeg har en hammer, blir alle problemer en spiker.

Men dette handler om mer enn vitenskapelig idealisme. I følge Stenmark, er et noe mindre påaktet motiv "det forlokkende i å kunne frelse verden ved naturvitenskapen og dermed en gang for alle være kvitt religion". Den kontroversielle ateistiske filosofen Thomas Nagel mener til og med at grunnen til at så mange ønsker å se alt i et evolusjonært perspektiv og dermed ønsker "en darwinistisk imperialisme velkommen", har noe å gjøre med "frykten for religion"⁶. Dette "kosmiske autoritetsprobleme

...er en ikke uvanlig tilstand og [Nagel gjetter at den er] ansvarlig for mye av vår tids scientisme og reduksjonisme. En av tendensene den støtter, er det latterlige misbruket av evolusjonsbiologi for å forklare hele livet, inkludert alle våre tanker. Darwin gjorde det mulig for vår moderne sekulære kultur å trekke et stort, kollektivt, lettelsens sukk, ved tilsynelatende å finne en måte å fjerne alt som smaker av formål, mening og design som fundamentale sider ved virkeligheten"⁷.

Selv om det er mulig å argumentere for begge disse perspektivene, er min erfaring at det er to andre motiver som i praksis kan være vel så viktige for mange. For det første har vi en ærlig og oppriktig frykt for ikke å bli lurt. For det andre har vi å gjøre med religiøs og filosofisk inkompetanse.

Den observante leser vil nok ane at jeg her hevder at det ikke nødvendigvis er fornuft og forskning som driver folk i retning av scientisme. Tvert i mot kan det til og med være slik at dess høyere jeg sier at jeg kun godtar vitenskapelige modeller, dess mindre vitenskapelig opptrer jeg.

6. Stenmark, ss. 141-2.

7. Fra Thomas Nagels *The Last Word* (Oxford University Press, 1997), som sitert av Stenmark, ss. 142.

Og verre: Dess mer jeg tror jeg er styrt av fornuften, dess større er faren for at jeg ikke ser hva annet som styrer meg.

Følelser og fornuft

Nå er det ikke dermed sagt at de mest iherdige fornuftsforkjemperne automatisk er de som er mest styrt av følelser og fobier. Men siden nye ateister er så opptatte av å snakke om Gud som en vrangforestilling (slik Dawkins målbærer i *The God Delusion*), kan det vært viktig å spørre om vi ikke noen ganger heller har å gjøre med en vrangforestilling om fornuften. For det er til dels påtagelig hvor liten tvil på eget ståsted vi kan møte hos nye ateister, uansett hvor ofte de sier at de er villige til å endre standpunkt hvis noe annet "blir bevist". I stedet for å møte motargumenter med interesse, feies de av banen med sarkasme. Mens mange kristne i perioder kan bære på til dels stor tvil på sine tanker og motiver, er det uvanlig å møte scientister som er usikre på liv og lære. Det er nærmest et kjennetegn på en scientister at han ikke har intellektuell tvil.

Noen ganger går dette så langt at vi merker symptomer på det som ofte kalles "den sanne troende". Skal vi forsøke å se bak retorikken, er det vanskelig ikke å oppfatte scientisme som en posisjon som oppfyller flere av det som ofte kalles for religiøse behov. Scientister kan anklage kristne for å følge følelser fremfor fornuft, men det er ikke dermed gitt at scientismen selv kan frikjennes. Vi trenger ikke å ha fininnstilt radaren for å ane bekymring for religion og trang til trygghet, for ikke å si fiendebilder og fordommer knyttet til myten om veien fra den mørke middelalder til den opplyste nåtid.⁸

La oss likevel med en gang understreke at det er viktig å skjelne mellom scientisme som en form for filosofisk posisjon og som uttrykk for følelsesmessige behov. Det er aldri konstruktivt å psykologisere andre personers valg av livssyn. Vi kan ikke uten videre avvise noen konklusjoner uansett hvor mye vi måtte mistenke at de påvirkes av andre ønsker enn rent rasjonelle.

Filosofi og frykt

Uansett hvem jeg møter er det viktig å ta selve filosofien eller virkelighetsforståelsen på alvor. Og enda mer personen som står for denne.

8. Jeg har vist en rekke eksempler på slike myter og fiendebiler i *Da jorden ble flat – mytene som ikke ville dø* (Luther forlag, 2010).

Mine argumenter mot en posisjon blir ofte oppfattet bedre hvis jeg samtidig vandrer med en person. Også scientisme må imøtegås på rasjonelt grunnlag. Men samtidig er det slik at regjerer frykten for bestemte konklusjoner, blir argumenter fort maktesløse eller avvises ved voll-graven.

Kanskje er det viktigste vi kan gjøre rett og slett å lytte til hva som ligger bak når retorikken blir for brysk? Hvis målet er å stanse debatten og stemple kristne som irrasjonelle, er det ikke sikkert at man i det hele tatt låner øre til argumenter. Jeg har møtt flere som hevder at det er ingen grunn til å høre på kristne. For dere bedriver kun apologetikk. Målet er å forsvare egen posisjon, ikke å se sannheten. Kristne argumenterer bare fordi de er kristne. I det hele tatt er det en klar diskvalifikasjon å ha et ståsted, særlig hvis jeg er kristen.

Nettopp fordi genetiske feilslutninger er så nærliggende, er det nødvendig å hjelpe hverandre til å ta et steg eller to til siden, og bygge tillitsfulle relasjoner. Kanskje kan møter med ærlige kristne – som til og med innrømmer feil og tar seg tid med andre – være vel så viktig som polemikk og prinsipiell tenkning. For første steg på en medvandring er å søke å forstå, ikke å bli forstått.

Hvordan vi nå enn tenker om dette, er det nyttig å vurdere beveggrunner bak en scientistisk holdning.

1: Slipper filosofi

Den første grunnen til at scientisme oppleves som en fristende filosofi, er kanskje nettopp at man ser på den som noe *annet* enn filosofi. For filosofi handler for en scientist ikke om fornuft. De er lykkelige over å unnå filosofier slik at de i stedet kan se virkeligheten i hvitøyet. Scientisme oppleves som så nøytral, selvfølgelig og sann at man sjelden engang bruker eller er bevisst begrepet.

Er vi på denne banehalvdelen, ser vi at selve ordet filosofi her likestilles med *synsing* og *gjetting*. Antagelig har man sett for mange postmoderne filosofer som ikke argumenterer spesielt stringent eller analytisk, eller ikke behersker naturvitenskap. Dermed oppleves det å filosofere som det samme som å finne på. Det er som eventyr og musikk. Mens vitenskapen befinner seg i faktavirkeligheten, tilhører filosofien fantasien og følelsene.

En scientist blir dermed lite imponert av postmoderne teologer, eller

av kristne som henviser til kun følelser og opplevelser – eller som rett og slett dyrker tvilen. Det postmoderne tvilsfellesskapet appellerer lite til skeptikere. At scientister i stor grad blander sammen filosofisk *retning* eller *tradisjon* med filosofi som sådan, er de sjelden oppmerksomme på. Dermed ser man de i stedet for å lese filosofi lager seg sine egne eventyr om hvordan filosofi egentlig er. Uansett er det slik at oppfatter en scientister at filosofi ikke kan etterprøves like empirisk som naturvitenskap, må den alltid spille annenfiolin.

2: Frykten for å bli lurt

Et kanskje enda viktigere, men muligens mindre bevisst motiv, er frykten for å la seg lure. Man har møtt for mange som er blitt dratt etter nesen eller helt har mistet hodet. I motsetning til dette ønsker man seg en etterprøvbarehet slik at man unngår å bli drevet av dødsangst, ønsketenkning eller sterke lederskikkelser med mastergrad i manipulasjon. Og vil jeg ikke bli lurt, er det fristende å omfavne scientisme. Denne fungerer da som en form for *vilikkeblilurtisme*, en holdning som ikke har fått færre tilhengere i disse terroristtider - for ikke å si i kjølvannet av Knutby.

Vi har vel alle erfart at det ikke er noen god opplevelse å bli lurt. Vi ønsker en grunnleggende trygghet. Noen er redde for at dess mer de nærmer seg religion, dess større er faren for å slippe det irrasjonelle inn på livet. Og da kan jeg miste kontrollen. I stedet tar religiøse ledere styringen. Og det er aldri godt å vite hva slike skikkelser kan finne på.

Saken blir ikke bedre hvis jeg intenst misliker det som jeg er redd for å bli lurt av.

Min erfaring er at mange som henviser til vitenskap, gjør det for å holde religion i sin alminnelighet – og kristne i særdeleshet – på avstand. Undersøkelser viser da også at et stort antall mennesker bærer på en frykt for religion⁹.

”Omtrent 75 % i Norge mener at mennesker med sterk religiøs tro ofte er intolerante overfor andre. Et stort flertall av befolkningen oppfatter med andre ord ikke at religion har en positiv betydning når det gjelder å forme og opprettholde et fredelig samfunn, der ulikheter i oppfatninger og overbevisninger ikke leder til dyptgående konflikter. Både individuelt og samfunnsmessig ansees

9. *Religion i dagens Norge*, Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (redaktører) (Universitetsforlaget, 2010).

religion for å ha problematiske konsekvenser for et felles samfunn og en felles offentlighet".¹⁰

Resultatet er at mens noen i dag dermed foretrekker en uforpliktende naturreligion knyttet til New Age, foretrekker andre en forpliktende naturvitenskapelighet ofte knyttet til nye ateister.

Nå er det flere av oss som kan være bekymret for terrorisme og sharia, og som ser oss om etter løsninger og nødutganger. For noen synes det nærliggende å koble gudstro med ytterliggående puritanere. Har man først vendt seg til et åpent og liberalt samfunn, er det få som ønsker seg en ny forbudstid. Saken blir ikke bedre av at man ønsker å være på parti med vitenskapen og fremtiden, og oppfatter religion som en fjern og førvitenskapelig fortid.

For noen kan scientisme til og med fungere som en krykke å støtte seg til i møte med en pågående religiøsitet. I stedet for å falle for religiøs retorikk, står man støtt med scientismen. Saken blir ikke dårligere av at krykker også kan benyttes som angrepsvåpen. Noen raske bevegelser og kristne er spredt for alle kanter.

Dette gjør det også vanskelig å slippe til med grunner for kristen tro. Det er ikke lett å akseptere selv det minste lille argument for at det må eksistere noe som er evig, hvis den jeg snakker med oppfatter dette som første steg på veien til treige sanger, for ikke å si krav om bibellesning og bønn. Eller skriftestol og sensur av *True Blood*.

Jeg kan likevel ikke la være å argumentere rasjonelt. Ikke for å overvelde andre med spissfindig logikk, men for å imøtegå innvendinger og understreke at jeg tilhører en retning som er opptatt av rasjonell samtale og utforskning av hele virkeligheten.

I tillegg bør det ikke være tvil om at også Bibelen advarer oss mot å la oss lure. Det er derfor den blant annet ber oss være på vakt mot ulver i fåreklær. Et kristent menneskesyn er så realistisk at vi ikke har noen unnskyldninger for å være blåøyde overfor verken manipulasjon eller gruppepress, eller la oss forføre av ledere som fremstår som feilfrie forbilder.

10. Fra artikkelen 'Forlater kirken, forblir åndelige', Espen Utaker i *Vårt Land*, 30. august 2010.

3: Manglende kunnskap

En medvirkende årsak til at noen favoriserer en "vitenskapelig holdning" er også at man er for lite kjent med religiøse og filosofiske retninger. Nye ateister beskriver ikke bare religion verre enn danske karikaturtegnere, vi ser det samme fenomenet omtrent hver gang man beveger seg utenfor naturvitenskapen.

Grunnen er mindre et bevisst ønske om å karikere, enn manglende eller skjev kompetanse. Scientister har oftere bakgrunn fra IT-studier eller biologi enn fra samfunnsfag og filosofi. Det er rett og slett sjelden å møte noen som har lest tyngre litteratur om positivisme og vitenskapsfilosofi.

I stedet for å søke å forstå analytisk filosofi eller sette seg inn i løpende fagdebatt, oppfatter man all teologi som per definisjon irrasjonell og filosofi som selvrefererende påfunn. I stedet for å bygge på data fra eksternt virkelighet, slik "reelle" fag gjør, forholder teologer og filosofer seg til hellige skrifter og subjektive meninger. De blir sett på som er fiktive fag uten kontakt med virkeligheten.

Det er dermed viktig med bøker som *Overcoming Religious Illiteracy*¹¹ og *Thinking About God: First Steps in Philosophy*¹². Sistnevnte viser at man kan nærme seg gudstro ved å tenke rasjonelt ut fra empiriske data som at det eksisterer en fysisk virkelighet. I den første viser Moore at selv i USA, ett av de mest religiøst mangfoldige nasjoner i verden, kjenner flertallet lite til religion som fenomen og religioner i sin alminnelighet. Religiøs analfabetisme forsterket fremmedfrykt og reduserer vår evne til å forstå historien.

4: Scientisme som filosofi

Uansett hvor mye vi kan mistenke noen for subjektive motiver, må vi vurdere en scientistisk holdning ut fra hvor egnet den er som ståsted. Kan den være en selvstendig plattform for erkjennelse og etikk? I hvilken grad kan naturvitenskap som *metode* og *konklusjoner* danne grunnlag for et livssyn?

Hvis jeg først kritiserer religion som for usikkert å bygge livet på, må det bety at jeg mener naturvitenskap gir langt større grunnlag for verdier

11. *Overcoming Religious Illiteracy - A Cultural Studies Approach to the Study of Religion in Secondary Education* - av Diane L Moore (Palgrave MacMillan, 2007).

12. *Thinking About God: First Steps in Philosophy*, Gregory E. Ganssle (IVP Academics, 2004).

“Å si nei til scientisme handler rett og slett
om mavemål på vitenskapens vegne.”

og virkelighetsforståelse. I praksis viser det seg imidlertid at dette blir en overforenklet fremstilling.

For det første handler naturvitenskap kun om naturen. Hvis det eneste jeg vil forholde meg til er det som kan påvises naturvitenskapelig, begrenser jeg meg til det som lar seg påvise empirisk i naturen, direkte eller indirekte. Jeg utelukker allerede i utgangspunktet muligheten for en virkelighet utenfor det målbare. Det er å la meg styre – noen vil kanskje si lure – av forskningsmetoder.

For det andre snakker vi om et bredt spekter av ulike fagfelt og tilnæringer – og om teorier og modeller som ikke har vist seg direkte statistiske. Hvis det er noe som er sikkert ved naturvitenskapen, er det at konklusjonene endrer seg. Noen ganger i retninger som det har vist seg umulig å forutse. En basisvitenskap som fysikken har de seneste hundre år utviklet seg på en måte som verken scientister eller science fiction-forfattere en gang kunne drømme om i 1910. Det er ikke sikkert det vil skjje færre revolusjoner de neste hundre år.

Skal jeg ha en scientisme som filosofi, er det med andre ord tvilsomt å ha mer eller mindre foreløpige vitenskapelige *konklusjoner* eller *arbeidshypoteser* som livssyn, selv om mange av dem antagelig er svært sikre. Når det er empiri for at selv grunnleggende konklusjoner om naturen brått kan endre seg, er det empiri for at jeg ikke bør bygge livet mitt på dem.

Dermed står vi langt på vei igjen med metodene. En scientist må ta stilling til *hvorfor* de fungerer (er det så selvsagt?), *hva* de kan brukes til (er gyldighetsområdet mer enn naturen og finnes noe mer enn naturen?), *hva* som er de ulike vitenskapers *avgrensninger* (kan virkelig alt forklares ut fra fysikk eller evolusjon?), om de kan *misbrukes*, og om det

er noe *galt* med misbruk (er vitenskapen underlagt en uavhengig etikk, eller kan den i seg selv vurdere og korrigere sin egen bruk?).

Konklusjonen er ikke vanskelig å trekke. Denne type spørsmål kan ikke avklares med naturvitenskapelig metode. De handler i stedet om førteoretiske premisser som må antas eller forutsettes. De springer ut av livsoppfatninger, ikke av laboratorieforsøk.

Uansett hvor mange ganger vi måtte få bekreftet et forsøk (som at vann koker ved 100 grader celcius under et bestemt lufttrykk), kan vi (slik skeptikeren David Hume har argumentert for) ut fra et strengt empirisk perspektiv ikke *vite* om det vil skje igjen. Eller om det er en ekte sammenheng mellom det vi ser som årsaksforklaringer.

Scientisme – triviell og selvmotsigende

Scientisme er dels er en triviell posisjon og dels en selvmotsigende. Det er ingen bombe at vi er avhengige av naturvitenskapelige forklaringer, hvis vi skal si noe om naturen. Men sier vi at vi *kun* kan godta naturvitenskapelige forklaringer, har vi sagt i mot oss selv. For utsagnet er i seg selv ingen naturvitenskapelig forklaring.

Rendyrket scientisme er en posisjon som underminerer seg selv. Vitenskap er et viktig verktøy for å utforske virkeligheten, men kan ikke i seg selv være et livssyn. Det hjelper ikke hvor fristende det er å lene seg til vitenskapens prestisje og hevde at mitt livssyn er i samsvar med dette. Eller hvor morsomt det er å fnyse og fnise over alle “troende” og all “tro” som hevder noe som ikke kan begrunnes strengt vitenskapelig (og som dermed ikke kan være virkelig).

Om jeg sier at naturvitenskapen skal ha monopol på forklaringer, har jeg inntatt et valgt, filosofisk ståsted. Og skal jeg vurdere om dette er et rett eller galt ståsted, går jeg ikke til laboratoriet og sjekker empiri. Veien går rett og slett til filosofien, til vurderinger av grunnlaget for og begrensinger i rasjonalitet, induksjon, etikk, epistemologi og hva som konstituerer ulike former for og nivåer av viten¹³. Og gjør jeg dette, har jeg allerede vedgått at naturvitenskap ikke er alt.

Dette er grunnen til at seriøse ateister er mer opptatt av kjempende humanisme enn kjapp scientisme. De har forstått at reflekser ikke er det

13. Blant en mangfoldig mengde litteratur om temaene kan anbefales Roger Triggs *Rationality and Science: Can Science Explain Everything?* (Blackwell, 1993) og hans *Rationality and Religion: Does Faith Need Reason?* (Blackwell, 1998).

samme som refleksjon. Det er dermed ikke tilfeldig at Twitter er lite egnet til filosofisk argumentasjon og analyse. Livssynssamtaler kan ikke gjennomføres som lynsjakk.

Nå innebærer ikke dette at religion skal rydde opp der en litt hjelpe-løs vitenskap ikke helt strekker til. For også "religion" må vurderes rasjonelt. Noe blir ikke virkelig bare fordi en eller annen tror noe, eller det er blitt en etablert tradisjon. Vi må løpende vurdere livstolkninger og premisser, uansett hvor selvsagte de synes for oss.

Dette gjelder også for *begreper* som religion. Ofte er det mer fruktbart å snakke om henholdsvis religiøse og sekulære livssyn enn "religion". Ikke minst fordi dette begrepet så mange ganger brukes som en betegnelse på fenomener som ikke lar seg sette på en formel. Ordet sier vel så mye om modernitetens behov for definisjoner som om "religion" som et avgrenset objekt. Litt enkelt uttrykt er religion et ikke-eksisterende universal. Begrepet bidrar til at vårt perspektiv styres vel så mye av definisjoner som av data. Det fungerer mer som en tankefelle enn til å skjerpe tanken. Vi ser dette når noe som gjøres eller tenkes i regi av én retning tas til inntekt for all religion. Det gjør at vi stadig hører om "religionens lange kamp mot vitenskapen".

I stedet bør vi løfte fram det poenget at ingen av oss er nøytrale eller innehar det selvfølgeligste utgangspunktet for samtaler. Vi har alle behov for å danne oss meninger om tilværelsen, for noe å feste vår lit til. Også det å si at jeg "holder meg kun til vitenskapen" er en livssynsmessig posisjon. Vi er ofte flinkere til å argumentere *fra* et ståsted enn *for* et ståsted, uten å innse at det er hva vi gjør. Jeg er ikke alene om å ha vokst opp i Oslo og trodd at det var alle de andre som hadde dialekt.

Scientisme mot vitenskap

En avvísning av scientisme innebærer ingen underkjennelse av vitenskapens verdi. Tvert i mot er scientisme uvitenskapelig. Den er en filosofisk posisjon som verken lar seg verifisere eller falsifisere vitenskapelig. Å si nei til scientisme handler rett og slett om mavemål på vitenskapens vegne.

En bedre vei å koble vitenskap og livssyn er det som litt enkelt kan kalles for *kritisk realisme*. Dette handler om å gå til virkeligheten med antagelser, forsøksvise premisser og hypoteser om hvordan tingene henger sammen, om hva som er et godt grunnlag for både vitenskap, hver-

dagsliv og verdier. Noen av disse kan vi få bekreftet gjennom vitenskapelig etterprøving, andre ved mer personlige, filosofiske eller etiske refleksjoner og erfaringer.

For vi lever alle i en virkelighet som må *tolkes*. Det hjelper ikke om hvor sterkt vi opplever at det er selvsagt at vitenskapen er det som gjelder, og at det liberale nordiske samfunn, eller fargerike fellesskap, er et selvfølgelig ideal.

For selvfølgeligighetene skifter. En azteker på 1400-tallet hadde andre selvfølgeligigheter enn en fjortis fra Stockholm. En tradisjonalistisk hinduist som mener at verden er en illusjon, oppfatter naturvitenskapens verdi, for ikke å si virkelighet, annerledes enn en empirist fra England.

Nettopp fordi vi styres så mye av selvfølgeligigheter trenger vi en bærekraftig tro på vitenskapens mulighet, verdi og viktighet – og på at dette handler om et umistelig og ikke-selvfølgelig prosjekt.

Dess mer enkeltmennesker og samfunnet påvirkes av krav om budsjettkutt, religiøse opplevelser, postmoderne vrier eller en tro på at vi er biologiske roboter uten fri vilje eller personlig refleksjon, er vitenskapens posisjon avhengige av noe som får oss til å tro på den nærmest som et kall. Vi trenger en gjennomgripende tro på vitenskap som et rasjonelt og riktig prosjekt med egenverdi, ved siden av hva det kan bidra med for å bedre våre liv.

Alt hviler på livssyn

Skal vi lykkes med dette, må vi nettopp bygge på noe dypere, mer solid og grunnleggende enn vitenskapen selv. Det holder ikke med nerder som dyrker evolusjon eller kosmologi, vi trenger en bred, kulturell støtte. Dermed er spørsmålet hvilke livssyn som kan gi det beste grunnlaget for naturvitenskap.

Vi må alle ta stilling til et komplekst mangfold av *data* – alt fra hendelser og opplevelser til det som ofte kalles for fakta. Dess mer et livssyn kan skape sammenheng (eller *koherens* som det heter på filosofisk¹⁴) mellom disse, dess større grunn er det til å feste lit til forståelsen eller tolkningen.

14. Nicolas Rescher argumenterer godt for verdien av koherens, eller sammenhengskriteriet, som den beste måten å vurdere konkurrerende teorier (også vitenskapelige) i *Philosophical Reasoning: A Study in the Methodology of Philosophizing* (Wiley-Blackwell, 2001). Dette er beslektet med det som Peter Lipton kaller for *inference to the best explanation*, å finne den beste helseforklaringen. Se hans *Inference to the Best Explanation* (Routledge, andre utgave 2004).

Noen av dataene kan vi finne i vitenskapelige modeller, eller i det som ligger til grunn for disse modellene. En annen type data er den som peker på at vitenskap faktisk er mulig.

Vi lever i en verden med så stor grad av konsistens og regelmessighet at empirisk forskning faktisk gir mening og resultater. Kan naturlovenes eksistens og eleganse bidra til å antyde noe om hva som eventuelt kan ligge bak den fysiske verden, eller er dette bare det som på språket kalles et "brute fact"?

En tredje type data er mine egne (fenomenologiske) opplevelser av meg selv, av min bevissthet, mitt jeg, min frie vilje, min erkjennelse av rett og galt etc. Er dette realiteter eller illusjoner, folkepsykologi eller fakta? Og hvis min bevissthet og frie vilje er rene illusjoner, hvor rasjonelt er det da å si at vi er rasjonelle eller har viten?

En fjerde type data er eksistensen av ulike sekulære og religiøse livs-syn. Disse kommer i såpass mange farger og fasonger, begrunnelser og bastantheter, at det som nevnt blir meningsløst å låse alle inne i én bås som "religiøst" der alt i prinsippet er likt, siden det angivelig bygger på (blind) tro og ikke på viten.

Verdier og vitenskap

En grunn til at jeg er kristen, er at det gir grunnlag for en helhetlig virkelighetsforståelse som omfatter både verdier og vitenskap. Det kan argumenteres for at varianter av denne virkelighetsforståelsen har vist seg egnet til å stimulere fremveksten av moderne vitenskap. En begrunnet tro på en Lovgiver *bak* naturen styrket og begrunnet troen på lover *i* naturen.

Den observante leser vil ut fra dette forstå at jeg ikke ser noen motsetning mellom tro og viten. Ordet tro er rett og slett ofte et villspor. Vi er fanget av vanetenkning og klisjeer. Mange tenker uvilkårlig at tro = "finne på" eller "blind tro". Dermed kan det være bedre med uttrykket *begrunnet* tro og/eller tillit til noe eller noen.

Men at noe er begrunnet, er ikke det samme som at det er sant. Noen former for tro – og begrunnelser – står sterkere enn andre. Det er mulig å argumentere for at premissene bak naturvitenskap står vel så sterkt som naturvitenskapen selv. Sagt enkelt, er viten en berettiget tro på noe som er sant. Det motsatte av tro er ikke viten, men mangel på tro. Blind tro er ikke tro, men diktning og etterdiltning.

Når jeg er skeptiker, er det fordi jeg som kristen har en begrunnet tro på vitenskapens viktighet og verdi. Det betyr ikke at jeg avviser at andre også kan mene å ha en begrunnet tro på dette, men at jeg ikke har funnet noen bedre. For å si det lettere religiøst, er det Gud som krever av meg at jeg skal være skeptiker. Eller for igjen å si det med Paulus: Prøv alt og hold fast på det gode.

Og som skeptiker er jeg opptatt av å fokusere på rasjonalitet og etterprøvbarehet, av sannsynligheter og konsekvenser, av kvakksalveri, kultuarkeologi og kreasjonisme, i tillegg til livssyn – og livssynskritikk.

Samtidig er erfaringen at enkelte ateistiske skeptikere forventer at jeg må leve i en totalt splittet virkelighet med vanntette skott mellom tro og fornuft. For dette kan ikke løses på andre måter enn ved å dele verden i to – en skeptisk del (“vitenskapsuniverset” med fokus på fakta) og en religiøs (“verdiuniverset” med fokus på følelser og fantasi).

Dette er imidlertid en todeling som jeg er klart uenig i.

I stedet for å dele verden i ulike sfærer om ikke overlapper, er det som mer fruktbart å se på verden og våre forestillinger om den, som noe som ligger på ulike nivåer. Jeg ønsker rett og slett et livssyn som bunner i dypere og mer fundamentale forhold enn etterprøvbare vitenskap. Det blir ikke dårligere om det også har vist seg egnet til å stimulere fremveksten av moderne vitenskap.

Likevel sitter det langt inne at kristne kan være rasjonelle. I et middags-selskap der samtalen kom inn på hekser og trolldomskunst hevdet en datamodellerings ekspert at han ikke skjønnte hvorfor jeg var i mot dette, siden jeg som kristen var *irrasjonalist*. Under samtalen kom det fram at han som ateist lente seg langt i retning av solipsisme¹⁵ og mente evolusjonen hadde gitt oss en “defekt hjerne”, selv om han ikke helt kunne forklare hvordan dette kunne gi tillit til datamodellens definisjoner og regler.

Dermed ble det fristende å antyde at det ikke var helt sikkert hvem av oss som egentlig var irrasjonalist. En kristen som trodde naturprosessene og mennesket hadde sitt opphav i en rasjonell person, eller en ateist som bygget på et tankesystem som gjorde det vanskelig å vite om universet eksisterte eller om vi kunne stole på våre hjerner?

15. En filosofisk posisjon som hevder at min bevissthet eller meg som subjekt er det eneste som eksisterer, eller som jeg kan vite at eksisterer. Verden for øvrig eksisterer dermed kun som en del av min bevissthet.

Gud og vitenskapen

Når jeg ikke er scientist, er det fordi det er en livsholdning som forutsetter hva den skal bevise. Dermed kan den vanskelig bevise verken seg selv eller noe annet. Saken blir ikke bedre av at scientismen drar teppet vekk fra det som gir meg tillit til min selvstendige bevissthet og frie vilje og dermed evne til reelle innsikter, erkjennelse og forståelse. Tar man den på alvor som metode og virkelighetsdefinisjon, underminerer den både refleksjon og rasjonalitet. For ikke å si vitenskap.

Spørsmålet er dermed mindre om vi har en vitenskap som kan bevise Guds eksistens, enn om vi har en Gud som kan bevise vitenskapen.

Bjørn Are Davidsen

Siv. ing, forfatter og skribent
bjorn-are.davidsen@telenor.com

Guds dödgrävare – Har vetenskapen begravt Gud?

John Lennox

CredoAkademin, 2010

Guds dödgrävare – ännu utan arbete

Är det möjligt att gång på gång upprepa samma nästan till naiviteten gränsande enkelt argument och ändå få ett gott renommé i såväl kristna som ateistiska kretsar världen över? Ja – om det är svårt att vederlägga argumentet och hela den grundval på vilket det vilar. Ja – om man som person utstrålar en sådan personlig och intellektuell trygghet att man i sin egen person ger argumentet extra tyngd. Sammantaget: Ja – om personen i fråga heter John Lennox.

Boken *Guds dödgrävare – Har vetenskapen begravt Gud?* (CredoAkademin) är den första på svenska av den numera världskände matematikern och apologeten John Lennox. I sitt försvar för en kristen världsbild återkommer han med jämna mellanrum till den fälla som gudsförnekaren gillar åt sig själv i sitt åberopande av förnuftet och vetenskapen som ledstjärnor. Detta argument har Lennox flera gånger återvänt till, både i *Guds dödgrävare*, i flertaliga debatter med världsledande ateistiska språkrör, samt nu i våras på Apologias konferens, där han tillsammans med Stefan Gustavsson mötte Christer Sturmark och hans bisittare Ulf Danielsson i ett samtal om tro och vetenskap.

Lennox argument poängterar det grundläggande vetenskapsfilosofiska problemet att en reduktionistisk, materialistisk världsbild underminerar vetenskapen i sig. En sådan världsbild medför likartade problem för såväl rationalisten som empiristen, då de båda menar att varje form av mänsklig kunskap måste härröra från, alternativt filtreras genom, människans hjärna. Men om nu hjärnan endast är resultatet av opersonliga processer av slump och nödvändighet – varför ska vi då lita på något av det som den säger?

Vid debattkvällen i Stockholm pressade Lennox sina motståndare på denna punkt, men fick överraskande undvikande respons. Sturmark valde att till slut besvärat vifta bort invändningen med orden: "Det där är en filosofisk fråga för sena kvällar... Man måste ha rödvin också." Ett bemötande som påminner starkt om det som i andra sammanhang går under benämningen "walk over".

Inför John Lennox besök i Sverige och Apologias konferens om Tro och Vetenskap i våras hade jag förmånen att göra en telefonintervju med talaren för tidningen Dagen. Han visade sig då vara en inte bara retoriskt vältalig,

utan framförallt hjärtlig och ödmjuk person. Just detta tema kom vi också att beröra lite djupare efter att den officiella intervjun var överstämmande. Vår intervju inföll bara någon vecka efter att undertecknad varit inbjuden till paneldebatt med Christer Sturmark och Humanisterna, just kring ämnet Tro och Vetande. I samband med detta kom vi att samtala en del kring vilken grundläggande motivering vi kan ha för att agera på debattens arenor, oavsett om de är stora eller små. Ett av de sympatiska dragen hos John Lennox är hans ovilja att dra ut till retoriska drabbningar bara för sakens skull. Och här gav han ett fint uttryck för den kombination av sanning och ödmjukhet som jag tror är avgörande i detta arbete: "Det är absolut avgörande att vi har ett hjärta med i det vi gör. I annat fall blir det bara intellektuella övningar, det blir bara underhållning."

Utän några tecken på bekräftelsebehov förklarade Lennox att Christopher Hitchens gärna skulle debattera mot honom alla dagar i veckan om han fick möjligheten. Men det skulle knappast ha gagnat Lennox uppdrag. Debatter kan aldrig vara ett självändamål, inte ens om de alltid skulle sluta i retorisk triumf.

Guds dödgrävare innehåller läsvärda genomgångar av välbekanta teman i vetenskapligt inriktad apologetik: design, evolutionen och dess gränser, livets uppkomst, den genetiska koden och liknande. Men de mest läsvärda avsnitten i boken är ändå de vetenskapsfilosofiskt inriktade avsnitten. Begrepp som "metodologisk naturalism" avfärdar han med bestämdhet som ett metafysiskt a priori som ingen forskare har rätt att hävda.

Lennox argumentation kan i förstone framstå som enkel eller populär i överkant, men som så ofta kan det enkla samtidigt vara det geniala. Den ofta förekommande bilden av vetenskapen och religionen som evigt oförenliga fiender besvarar den irländske matematikern med att striden i grunden gäller något annat. Om så vore, skulle alla seriösa forskare tvingas till ateism; att ägna sig åt vetenskap skulle vara liktydigt med att avsäga sig all bekantskap med religionens värld. Lennox slår fast: "Nej, den verkliga skillnaden står mellan två motsatta världsåskådningar: naturalismen och teismen. Dessa ligger oundvikligen i konflikt med varandra." Utifrån denna grundhållning visar författaren sedan med en samlad men samtidigt knivskarp argumentation att teismen står som segrare i denna batalj.

För den gudstroende (den motsatta sidan upplever rimligen saken tvärtom) finns det något slags svårundviklig tillfredsställelse av att ha fått se Richard Dawkins och Christer Sturmark framstå som alltmer besvärade under debatterna med John Lennox, medan den sistnämnde med ett alltmer godmodigt leende sjönk allt bekvämare ner i sin sittmöbel.

Det verkar också som om den godmodige matematikern med sin goda kombination av hjärta och sund argumentation också når fram med sina argument bättre än många andra. Under Lennox andra debatt med Dawkins i Oxford var den hårdförelse ateisten beredd att göra ett försiktigt medgivande

som snart skulle spridas med snabb hastighet över världen – att "one could make a reasonably respectable case for a deistic god". När jag tog upp detta uttalande i min intervju med Lennox betraktade han det som alldeles förbluffande; en man vars grundläggande position är att ingen intelligent orsak behövs för att förklara universum säger plötsligt att det skulle vara möjligt att föra ett vettigt resonemang för deismen. Lennox drog därefter den självklara parallellen: "Det är ungefär som om jag själv skulle säga att det går att göra ett vettigt försvar för ateismen även om jag själv inte accepterar det. För mig verkar det fullständigt inkonsekvent."

Guds dödgrävare utgör fascinerande, ofta även underhållande läsning. Men boken uttrycker också ett högre mål än att vinna en intellektuell drabbning. I sin epilog skildrar Lennox hur denne högst verkliga Gud är så mycket mer än en vetenskaplig förklaringsmodell, en abstrakt förste rörare. Och han gör det i ett av de bibelcitaten som starkast skildrar hur denne Gud har stigit ner till mänskligheten: "Och Ordet blev människa och bodde bland oss, och vi såg hans härlighet, en härlighet som den ende sonen får av sin fader, och han var fylld av nåd och sanning." Sanningen om livet, universum och allting, kombinerad med en allting uppfyllande nåd. Mycket mer intellektuellt och känslomässigt tillfredsställande än så blir det inte.

Per Ewert

MANUS FOR LIVET? (HVA SOM SKRIVER FOR LIVET MITT?)
Manus for livet?
Hva som skrives for livet mitt?

Margunn Serigstad Dahle og Lena Skattum: Manus for livet? – Film som verktøy i trosopplæringen (IKO-forlaget, 2010)

Film omtales ofte som den fremste historiefortelleren i vår tid. Filmfortellingene gir innblikk i aktuelle tradisjoner, verdier og livssyn, og bidrar til livstolkning og livsmestring.

Hva slags manus gir filmene for hvordan livet bør leves, og hvordan relaterer de til Bibelens store fortelling?

Manus for livet? viser hvorfor og hvordan film er relevant i trosopplæringen.

Her gis konkrete tips til hvordan film kan brukes slik at barn, unge og voksne stiller spørsmålet "Hvem skriver manus for livet mitt?"

Målgruppen for *Manus for livet?* er alle som er involvert i formidling av kristen tro, og som ønsker å lære mer om hvordan populærkultur kan bli en naturlig del av formidlingen.

Boken er den fjerde utgivelsen i serien Trosopplæring i praksis, og er forfattet av Margunn Serigstad Dahle, høyskolelektor ved Mediehøgskolen Gimlekollen, og Lena Skattum, informasjonsrådgiver ved IKO. Boken utgis av IKO-forlaget, i samarbeid med Damaris Norge.

Boken lanseres 18. november, se informasjon om boklansering under arrangement i dette nummeret.

Red.

➤ **Boklansering og seminar**

Manus for livet – Film som verktøy i trosopplæringen

Tid: 18. November, kl 10 - 16

Sted: Mediehøgskolen Gimlekollen

Pris: 550,- / 300,- for studenter (Prisen inkluderer lunsj)

Påmeldingsfrist: 8. november 2010

Mer info: www.manusforlivet.no

Margunn Serigstad Dahle og Lena Skattum står bak boken *Manus for livet? – Film som verktøy i trosopplæringen*, som utgis av IKO Forlag, i samarbeid med Damaris Norge. I forbindelse med lanseringen av boken blir det seminar om bruk av film i formidling. Redaktørene vil delta på seminaret, sammen med andre bidragsytere.

Tony Watkins har hovedrollen denne dagen. Watkins er filmviter og forfatter av bl.a. boken *FOCUS, The Art and Soul of Cinema*. Han er en av lederne i Damaris UK, er redaktør av www.culturewatch.org og culturewatch.tv, og er en svært aktiv formidler på menighetsarenaen. Watkins har også en deltidsstilling ved Mediehøgskolen Gimlekollen. Du kan lese mer om ham på hjemmesiden www.tonywatkins.co.uk.

På seminaret får du hjelp til å både å se mer av hvorfor film er viktig i trosopplæringen, og hvordan du selv kan gjøre deg nytte av film som verktøy i formidlingen. Kursopplegget forener teori og praksis, med tanke på å møte deg der du er, som trosformidler.

Ellers deltar Torunn Pedersen, rådgiver ved Agder og Telemark bispedømmekontor og Karen Kilane – trosopplærer og grunnlegger av Konfirmant Online.

➤ **Misjonskonferanse for ungdom**

Frontline – Until the whole world hears

Tid: 4-7. November

Sted: Oslo / Fjellhaug skoler

Mer info: www.nlm.no/frontline

Frontline er en nasjonal misjonskonferanse for ungdom, Årets tema er Until the whole world hears. Frontline ønsker å sette fokus på misjon og det å leve som en Jesu etterfølger både i nordisk sammenheng, og der mennesker aldri har hørt navnet Jesus.

Konferansen består av et rikt utvalg arrangement som spenner fra solide bibeltimer til mer utadrettede arrangement som "Godhetslørdag". Av kulturelle innslag kan en nevne misjonskino og konsert med bandet Casting Crowns.

Inbjudan

Bäste läsare,

under vinjetten Forum inbjuds du att kommentera artiklar och inlägg i tidskriften. Du kan även föreslå frågor som du tycker bör belysas i framtida nummer av Theofilos. Ta chansen att göra din röst hörd!

Skriv kort och koncist och maila ditt bidrag till red@theofilos.nu. Sänd med ditt namn och gärna din epostadress.

Redaktionen förbehåller sig rätten att av utrymmes-
skäl förkorta eller välja delar av bidrag.

Välkommen!